

ÉRTEKEZÉSEK

A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. (1867—1870.) I—XII. 6 kor. 40 fill. — **Második kötet.** (1871—1872.) I—X. 8 kor. 60 fill. — **Harmadik kötet.** (1873—1874.) I—X. 4 kor. — **Negyedik kötet.** (1874—1875.) I—VI. 6 kor. 40 fill. — **Ötödik kötet.** (1875—1876.) I—V. 7 kor. 10 fill. — **Hatodik kötet.** (1876—1877.) I—X. 6 kor. 10 fill. — **Hetedik kötet.** (1877—1878.) I—X. 6 kor. — **Nyolczadik kötet.** (1878—1880.) I—X. 6 kor.

Kilenczedik kötet I. A tervezett négyes szövetség Ausztria-, Orosz-, Francia- s Spanyolország közt. 1787—1790. *Wertheimer Eddétől.* 1 kor. — II. A Limes Dacicus első része. *Torma Károlytól.* 1 kor. 80 fill. — III. Jelentés a gyulafehérvári káptalan levéltárában tett kutatásokról. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — IV. A kalendáriumokról. *Jakab Elektől.* 80 fill. — V. Az aquincumi amphitheatrum északi fele. *Torma Károlytól.* 2 kor. — VI. A zámi és ohati apátságok. *Balássy Ferenczától.* 80 fill. — VII. Nápolyi Péter. Egy diplomata a XVII. század elejéről. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — VIII. A Renaissance kezdete és fejlődése, különös tekintettel hazánk műépítészeti emlékeire. *Myskovszky Victortól.* 80 fill. — IX. Marsigli élete és munkái. *Beliczay Jónástól.* 1 kor. 20 fill. — X. Az európai vasuti ügy fejleményei és eredményei a magyar magánjog szempontjából. *Wenzel Gusztávtól.* 1 kor. — XI. A paraszt vármegye. *Gyárfás Istvántól.* 60 fill. — XII. Adatok a helynevek történetéhez. *Majláth Bédától.* 40 fill.

Tizedik kötet. I. Bethlen Gábor és a svéd diplomácia. *Szilágyi Sándortól.* 40 fill. — II. Az 1609-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 80 fill. — III. Forgách Ádám és Báthory Sóna ékszereinek történetéből. *Majláth Bédától.* 40 fill. — IV. A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — V. A jászkúnok nyelve és nemzetisége. *Gyárfás Istvántól.* 1 kor. — VI. Mythologiai elemek a székely népköltészet- és népdalokban. *Kozma Ferenczától.* 60 fill. — VII. A Hajduk kibékítési kísérlete Ináncshon 1607-ben. *Majláth Bédától.* 40 fill. — VIII. A Petrarka Codex kün nyelve. *Gyárfás Istvántól.* 1 kor. 20 fill. — IX. I. Rákóczy György első összeköttetései a svédekkel. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — X. Franciaország magartartása II. József császárnak II. Frigyes porosz királlyal történt találkozásával szemben. *Wertheimer Eddétől.* 40 fill.

Tizenegyedik kötet. I. Masolino olasz képművei. Irta *Vaisz Ignác.* 20 fill. — II. Az 1681-ki soproni országgyűlés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 1 kor. — III. A magyar alkotmány felfüggesztése 1673-ban. Dr. *Károlyi Árpádtól.* 80 fill. — IV. Az 1683-ki táborozás történetéhez. *Thaly Kálmántól.* 60 fill. — V. Kritikai tanulmányok a Frangepán család történetéhez. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — VI. Bethlen Gábor fehérvári síremléke és alapítványai. *Szilágyi Sándortól.* Ára 20 fill. — VII. Egy állítólagos római mediterrán-út Pannoniában. Dr. *Ortvay Tivadartól.* 1 kor. — VIII. A keszthely-dobogó sírmező. *Lipp Vilmostól.* 20 fill. — IX. Gróf Pálffy Miklós főkancellár iratai Magyarország kormányzásáról. *Marczali Henrikől.* 80 fill. — X. Erdély katonai védereje átalakulása a XVIII. században. *Jakab Elektől.* 1 kor. 20 fill.

TANULMÁNYOK

DACIA DÉLKELETI HADI SZERVEZETÉRŐL.

A ROZSNYÓI TÁBORHELY (ERDENBURG)
ÉS JELENTŐSÉGE DACIA TÖRTÉNETÉBEN.

TÉGLÁS GÁBOR

L. TÁRTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1899. november 12-iki ülésén.)

NEGY RAJZMELLEKKLETTEL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1901.

1. A rozsnyói táborhely felfedeztetésének előzményei.

Dacia topographiájának történetében a letűnt század második fele kiválóan gyümölcsöző vala, s ha összehasonlítjuk a daciai állomások térképhálózatát azzal a vázlattal, melyet *dr. Neigebaur J. F.* volt bucuresti porosz consul 1847-beli utazásai eredményeként *Dacien*¹⁾ című munkája mellékletéül reánk hagyott: valóban nagy elismeréssel adózhatunk mindazoknak, kik a félszázad előtti sűrű hézagok kitöltésében annyi lelkesedéssel és áldozatkészséggel közreműködtek. *Ackner Mihály* szent-erzsébetfalvi ág. ev. lelkésztt illeti itt is az elismerés pálmája első vorban, a ki már *Neigebaur* utazásainak sikeresítésében tanácsaival, helyismeretével és összeköttetéseivel tevékeny részt vett s hajlott kora daczúra 1863-ig még másfél évtizeden át ismételt utazásokkal gyűjtögeté a felirati anyagot és bővíteté Dacia helyrajzi adalékait.

Az 1850-ben Nagy-Szebenben életbeléptetett erdélyi helytartóság élén Schwarzenberg herczeg tapintata és tudomány-szeretete egész tudós kört varázsolt alig pár év alatt a *Bruckenthal* múzeum vezetőinek védszárnyai alá, a kik külön földrajzi (*Verein für Landeskunde*) és külön természettudományi egyesületeket szervezve, máig számottevő kutatásokkal járultak az erdélyi részek földjének megismertetéséhez. A legtevékenyebb vala mindannyi között épen *Ackner Mihály*, ki az 1850 december 31. Bécsben szervezett Műemlékek Bizottságának megbízásából helyrajzi felvételeit megismételve s a hatóságok közreműködésével is kiegészítve, 1856-ban mindjárt

¹⁾ *Dacien*. Aus den Ueberresten des klassischen Alterthums mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen. Topographisch zusammengestellt von Dr. J. F. Neigebaur. Nebst einer Uebersichtskarte des traianische Daciens. Kronstadt. Druck und Verlag von Johann Göttl. 1851.

az első műemléki *Évkönyvben*¹⁾ oly kimerítő monographiával lepte meg Dacia vármaradványairól a tudós világot, hogy a kevésbbé tájékozottak mind e mai napig abból merítik adataikat.

Az akkori idők korszellemének teljesen megfelelőleg Ackner Mihály, a hol a rómaiság jellege útjában nem állott, mindenütt német alkotásokkal díszíté fel hegyormainkat, s mintha ő maga is visszariadt volna, e mindenestre felsőbb utasításra utaló eljárás szertelenségétől, alig egy esztendő leforgasa alatt a római telepek és táborhelyek rendszerét szakszerűbben feldolgozva szolgáltatá be a műemléki Bizottságnak.²⁾ Ezzel a két munkával Dacia topographiáját annyira kimerítettnek tekinté a tudós világ, hogy jó ideig alig is méltatá figyelmére az *Ackner Mihály* hatása alatt ifjúi lelkesedéssel sorompóba lépett két kezdő archaeologusunk sokat ígérő munkásságát. Az egyik *Müller Frigyes*, akkor segesvári ág. ev. tanár s jelenleg a szász evangélikusok erdélyi püspöke *Nagy-Szebenben*, a ki 1851-ben közzétett első úti jegyzetei³⁾ után nagy buzgósággal szentelé munkásságát Dacia keleti vidékeinek s a *Neigebaur* és *Ackner* által kevésbbé érintett *Hargita* vidékén alig pár esztendő alatt figyelemre méltó nyomait deríté fel a rómaiak térfoglalásának. Így 1858 nyarán Ackner M. kíséretében a Nagy- és Kis-Küküllő vízválasztóján messzi vidék felett uralkodó Firtos várához⁴⁾ látogatva, a *Nyikó* völgyéről lepett meg pár római felirattal. A következő esz-

¹⁾ *Die römische Alterthümer und deutschen Burgen in Siebenbürgen*. Mit einer Uebersichtskarte von M. J. Ackner. Jahrbuch der k. k. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien, I. 1856. Besonders abgedruckt aus dem I. Bande des Jahrbuches. Wien, 1852.

²⁾ *M. Ackner*: Die Colonien und militärischen Standlager der Römer in Dacien, in heutigen Siebenbürgen. Jahrbuch der k. k. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien, II. 1857. 65—100. lap.

³⁾ *Müller Frigyes*: Reisebilder von der Fahrt zur Versammlung des Vereins für siebenbürgische Landeskunde in Reps (Köhalom). Blätter für Geist, Gemuth und Vaterlandskunde. Kronstadt. Neue Folge. I. 1851. 19—23.

⁴⁾ *Fr. Müller*: Die Ruinen am Firtos in Siebenbürgen. Mittheilungen der k. k. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien, III. 1858. 306. laptól.

tendőben a Nagy-Homorod völgyén *Homorod-Szent-Mártonnál* és a *Kis-Homorod* menti *Homorod-Kerácsosyfalvánál*¹⁾ jutott hasonló szerencsés felfedezéshez, úgy, hogy már ezekből észrevehető vala, miszerint *Daciának Neigebaur* és *Ackner* által megállapított keleti határvonala jóval messzibbre helyezkedett annak idején, s hogy a rómaiak nem állapodhattak meg az *Olt* hévizi hajlatában, hanem kelet felé a *Barcaságon* és *Háromszék* területén is átjárókkal rendelkezettek.

Müller Frigyes sokat ígérő nyomozásai ez irányban az Acknerrel együttesen összeállított daciai felirattárral²⁾ bezáródván, szerencsére *Orbán Balázs* vette fel éppen akkoriban megkezdett székelyföldi buvárlataival az elejtett fonalat. *Orbán Balázs* ugyan Müller felfedezéseiről alig értesülhetett; de faluról falura utazgatva akaratlanul beleütközött a *Nyikó* völgyén *Tarcsafalván* és *Szent-Mihályon* Müller által följegyzett feliratokba, sőt azok származási helyét is szerencsésen megállapíthatá a hún-székely írás révén országszerte ismertessé vált *Énalakánál*.³⁾

Orbán Balázs Torma Károlylyal is érintkezésbe lépve, habár ő nem is rendelkezett megfelelő tudományos készültséggel, azért fáradhatatlan buvárlataival egyszerre világot derített a *Hargita* hegylánczáig tolt római örvidék létezésére, biztos támpontot szolgáltatva kevés kritikával, de annál több lelkesedéssel szerkesztett úti jegyzeteiben a további kutatásokra, s főleg azon munkálatokhoz, melyekkel szerencsém vala a római határvédelmet a *Maros* és *Olt* közé eső területen utóbb felderíteni.

Sőt igen nagy részben *Orbán Balázs* meglepő felfedezéseinek köszönhetjük azt is, hogy *Székelyföld* tőszomszédságában *Segeşváron* 1870-ben feltűnt *Goos Károly*⁴⁾ ág. ev. főgymna-

¹⁾ V. ö. Römerspuren im Osten-Siebenbürgen. Mittheilungen der k. k. Central Commission etc. Wien. IV. 1859.

²⁾ *M. Ackner* und *Fr. Müller*: Die römischen Inschriften in Dacien. Wien, 1865. VIII.

³⁾ *Orbán Balázs*: A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi és népmeszei szempontból. Első kötet. *Udvarhelyszék*, 1868.

⁴⁾ *Archeologische Analecten*. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt. Neue Folge. XI. 1870. Külön lenyomatba Beiträge zur siebenbürgischen Landeskunde. Hermannstadt, 1873.

siumi tanár akkora előszeretettel fordítá figyelmét *Udvarhely-megye* régiségei felé, s részint hivatali előde, *Müller Frigyes* nyomdokain haladva, részint *Orbán Balázs* adataiból merítve, maga is tevékeny részt vett a Hargitáról eredő vizek völgyterületeinek kikutatásában. Az a kellően nem rendezett, át nem rostált sokféle adathalmaz, a mit Orbán Balázs a Székelyföld minden részéből hangyaszorgalommal, de a tudományos munkásságnál hátrányunkra szolgáló localis patriotizmussal, csodálatos hiszékenységgel s a székelység túlhevülésével összehalmozott: Goos Károlyban szakasztott mesterére talált. Sőt kimondhatjuk azt is, hogy *Goos Károlynak* máig elsőrendű forrásul használt két valóban értékes monographiájához¹⁾ az anyag javarésztét is *Orbán Balázs* öt kötetes *Székelyföld* leírása lapjain szétszórta található feljegyzések szolgáltatták. *Goos Károly* eme sokat ígérő tudományos munkásság delelő pontján, legszebb korában, 1878-ban egész váratlanul elnémítá a korai halál s még szerencse, hogy a nagyszombeni honismereti egyesület (Verein für siebenbürgische Landeskunde) választmányja az 1876-ban Budapestre hirdetett VIII. őstörténelmi és anthropologiai congressus tagjai részére *Goos Károly* által az erdélyrészi régiségleletek krónikáját összeállítatá s így ez alkalmi munkában legalább megörökíthető rövid búvárkodásának széles körvonalait.²⁾

Csakhogy *Goos* után nem akadt kellő szakismerettel és tanultsággal rendelkező, további bírálója azoknak a sokféle eredetű várnymoknak, melyek a Székelyföldön s különösen a *Hargita* és keleti *Kárpátok* vonalán oly meglepő gyakorisággal jelentkeznek s melyeknek származására *Orbán Balázs* hazafias

¹⁾ *Carl Goos*: „Studien zur Geographie und Geschichte des Trajanischen *Daciens*. Programm des evangelischen Gymnasiums in *Schäßburg* des Schuljahres 1873/4, Hermannstadt, 1874. VIII. 5—77. Külön lenyomatban is megjelent. Ezt követte *Untersuchungen über die Innenverhältnisse des Trajanischen *Daciens**. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt, 1874. Neue Folge. XII. 107—166. lap.

²⁾ *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens*. Im Auftrage des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Zusammenstellt von *Carl Goos*. Festgabe des gesammten Vereins zur achten Versammlung der internationalen Congresses für Vorgeschichte Anthropologie u. Archaeologie im Ofen-Pest. Hermannstadt. Buchdruckerei der V. Clossius Erben. 1876.

lelkesedése az egyszerű népmondákat, pásztormeséket is elégségesnek találta. A tudományos központok távolsága miatt szakembereink figyelme másfelé terelődvén, a hunyadmegyei történelmi-régészeti társulat 1880-beli megalakulásától tisztembe jutott régészeti ásatások révén lassankint akaratlanul is ki kelle terjeszkednem azokra a határszéli összeköttetésekre, melyek részint *Dacia* leigázásánál, részint későbbi védelmében a tartománynyal együtt, annak Hunyadmegye területén virágzott metropolisát: *Sarmizegethusát* is érdekelhették.

Így mindjárt 1883 őszén a *Neigebaur* és *Ackner* M. által rómainak jelzett háromszéki állomásokat végig járva, azt kelle constatálnom, hogy az Olt felső völgye felé Málnásnál, a *Sepsi-Szent-Györgynél* jelzett pontok egészen más időszakot képviselnek. De annál több bizonyosságot szerezheték a sepsi-szentgyörgyi *Székely* múzeum tegulariumában Bereczkről, jobbadán *Gyárfás Győző* főmérnök barátom gondosságából megmentett bélyeges téglák útján is a felől; hogy a rómaiak *Daciájában* már fontos szereppel bírhatott ez a pont, honnan *Veranesius Antalnak* 1547 december 17-én *Honterus János*hoz, a hírneves brassói paphoz és iskolaalapítóhoz intézett levele¹⁾ *Domitianusnak* Kr. u. 92 június 14-én kelt katonai elboesátó levelét²⁾ ismeretessé tevő s hol *Orbán Balázs* a táborhelyet is szerencsésen megállapította.

S minthogy ilyenformán a Kézdi-Vásárhelyről még korábban felmerült római lelettel is igazolva találtam azt, hogy a római hadvezénylet nem állapodott meg a Persány hegységnek a héviz-ugrai táborhelylyel, hanem a keleti *Kárpátok* keletiek temetőjében, sírásás közben, egész váratlanul római sírra bukkantak. A sírleletekből a félreismerhetetlenül római jellegű mécses³⁾ és edénytöredékek, melyek a sepsi-szt-

¹⁾ *Monumenta Hungariae historica*. Magy. tört. emlékek. Irók. IX. k. Pest, 1860. 5r. VI. köt. 288 lap. CXXII. sz. a. Ugyane tárgyban *Veranesius Antal* másik levele *Vagner Bálint*hoz u. o. 316. lapon CXXXIII. sz.

²⁾ *Corpus Inscriptionum Latinarum III*. Edidit Theodor Mommsen Pars posterior. Berolim apud Georgum Reesruva MDCCCLXXXIII. 858. lapja. XV. Diploma honestae missione.

³⁾ *Téglás Gábor*: Római lámpa a Bodzai szoros kijáratából: *Nagy-Borosnyóról*. Archaeologiai Értesítő. 1888. Új folyam. VIII. kötet 2. füzeté 183—184 lap.

györgyi Székely-múzeumban láthatók, kétségtelenné teszik, hogy a Bodzai szoros eme bejáráját a rómaiak gondjuk alá vették s *Nagy-Borosnyónd* is őrséget tarthattak.

Ezen biztató előjelekhez járult a Bodzai-szoros egyik ágában 1887 szeptemberében felmerült híres aranyrúd lelet¹⁾ is, mely ugyan nem tartozik közvetlenül Dacia őskorába; de tanubizonyságul szolgálhat mégis arra nézve, hogy a hunnok betörése idején nagy csapatmozgalmak színhelyéül használt Bodzai szoros ebbeli szerepe nem lehetett újabb keletű, hanem a százados gyakorlat taposhatta ki ott a népek országútját.

Ezen biztató előjelek után siettem bejárni a *Bodza-szoros*st, majd nagy elfoglaltságomhoz képest nagy időközökben a határszéli Kárpátok délkeleti hajlatát végig nyomozgattam egészen Brassóig, s a nyilvános gyűjtemények leleteire támaszkodva, magánlevelezéssel is megpróbáltam a helyi érdeklődés felkeltését a római leletek figyelemmel kísérése céljából. Fáraozásaim bizony kevés reménységgel kecsegtettek vállalkozásom sikerére nézve s évek során át alig erősödött valamivel abbéli várakozásom, hogy az *Al-Duna* felé átvezető szorosokban is megtalálhassam a rómaiak alkotásait. A mint azonban *Tociulescu György*²⁾ bucaresti egyetemi tanár a romániai oldalon mind több és több leletről s újabb és újabb felfedezésről kezdett hírt adni, bennem is újból éledni kezdett a már-már csüggedező munkakedv, mert hova-tovább mind jobban áthatott az a reménység, hogy a túloldali hadállásoknak a mi részünkről is megfelelő tapasztalattal kelle rendelkezniök, s hogy a korábbi írók által kevés figyelemre méltatott al-dunai rónaság katonai szervezetével összhangzásban a daciai felföld eme fontos sarkpontját is tervszerűleg meg kelle szállni a rómaiaknak.

¹⁾ *Nagy Géza*: A krasznai aranyrudakról. *Archaeologiai Értesítő*. 1887. évf. 444—445. l. Ugyanarról *Resch Albert*: *Zeitschrift für Numismatik*. 1887. *Fröhlich Róbert*: *Archaeologiai Értesítő*. 1888. 39—48. lap. *Hampel József*: *Archaeologiai Értesítő*. I. füzet. 49—50. lap. *Fínály Henrik és Téglás Gábor*: Erdélyi Múzeum. 1887 IV. füzet.

²⁾ *G. Toculescu*. Neue Inschriften aus Rumänien. *Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn*. 1891. XIV. Heft 1.

Újult erővel és lelkesedéssel vettem fel tehát a már-már elejtett fonalat s 1893 augusztus 19-én, miután Brassó környékét a Temesi hágó bejáratáig: a *Diresteig* előzetesen aprajára átvizsgáltam, rúszántam magam a Töresvári szorosba hajló barcasági öblözet megtekintésére is, mint a honnan már Ackner Mihály 1856. évbéli jelentésének »*Eulenburgja*«, melyet ugyan ő a tatárok által 1245-ben elpusztított szász várnak képzelt, de személyesen meg nem vizsgált volt, felkeltette figyelmemet. S habár *Goos Károly* éleslátása és főleg a római archaeológiában jelentkező helyes érzéke daczára az *Eulenburg*ról tudomást is alig vett, sőt a Budapestre összehívott 1876-beli ősembertani congressus ötletéből a szász honismertető egyesület felkérésére szerkesztett összefoglaló jelentésében *Rozsnyó* és *Volkány* közül lelemlített *Erdenburgjánál* annak kiderítésére sem vett fáradságot, vajjon *Ackner Mihály Eulenburgjával* azonos-e vagy nem? azért benső sugallatom mégis azzal biztatott, hogy a kettő egy ugyanazon időbeli alkotás lehet.

A brassó-zernyesti vasúttal, vagy a gyönyörű országúton Brassó felől *Rozsnyóra* utazna *Keresztényfalunál* (*Neistadt*) kanyarodunk délre a *Vulombak* gyors futású hegyi patak mentén. A városias kinézésű, takaros házaival, templomkastélyával méltán feltűnő helységben megkísérlett tudakozódásom sem vala kecsegtető s a történetesen együtt talált barcasági tekintélyesebb tanítók sem nyilatkoztak biztatólag az általam keresett s az idevaló nép által már határozottan »*Erdenburg*«-nak emlegetett vármaradvány felől.

Pedig már a földrajzi alakulás is mind elevenebben éreztetni az utazóval, hogy az itt 3 kilom. kiszélesedő délfele, azonban a Töresvári szoroshoz közelítőleg fölcérszerűleg keskenyülő völgyöblözet, melynek déli háttéréül a *Bucsecs* és *Királykő* szirtóriásai szolgálnak szinte hivogatólag, élénkbe

¹⁾ *Michael Johann Ackner*: Die römischen Alterthümer u. deutschen Burgen in Siebenbürgen.

²⁾ *Carl Goos*: Chronik der archaeologischen Funde Siebenbürgens. Im Auftrage des Vereins für siebenbürgische Landeskunde zusammengestellt. Archiv des Vereins für Landeskunde, Hermannstadt, 1876. 203—338. Külön lenyomatban is.

tárva az Al-Dunára vezető természetes kapunyílásukat, Dacia hadi szervezetében sem maradhatott értékesítetlenül. Hisz saját rövid multunkban is hányszor szolgált fegyverdöntés színhelyéül ez a határszoros! s mennyi drága honfivért kelle annak védelmére áldoznunk!

Ilyen inspirációk közt érkeziünk a *Keresztényfalunál* is tetszetősebb, városiasabb Rozsnyóra, mely felett még napjainkban is ott öröködik a szászok egyik érdekes alkotású hegyi vára. De a csinos házsoroknál s tisztos vármaradványnál is sürgősebben érdekel most minket az Erdenburg hol- és mibenléte? Az érett gabona begyűjtésével szorgoskodó munkás szászok közül nagy nehezen pár alkalmasnak mutatkozó kalauzt toborzva, a vasúti állomás mellett Volkány felé kiágazó járási útra térünk s a búzakévékkel poroszkáló jó négylovas fogatokat folyvást kerülgetve, már egészen közel a Barczához egyszerre a délről északra vezető dülőútra fordulunk, míg nem Rozsnyótól alig 3 kilométernyire a búzakalászkok tengeréből is kiemelkedő földnégyyszög állít meg, a mint azt *Rombauer Emil* főigazgató által felkért *Rádeli Sándor* brassói áll. főreáliskolai tanártársam által délkeletről felvett látkép is világosan szemlélteti. (Lásd 1. rajz.)

A szekérről hamarosan leugrálva, mindjárt az első pár lépésnél néhány jellegzetes párkánydíszot viselő római fedélcseréppel örvendeztetett meg feleségem, a mi a barázdákban felhalmozott épülettörmelékek gondos átvizsgálására ösztönzött mindnyájunkat. Embereim majdnem gyanakodva tekintettek eleinte vállalkozásunkra, de pénzigérettel csakhamar őket is sikerült tevékenységre hangolnunk, úgy hogy csakhamar egész halmaz téglaféle, fedélcseréptörmelék, edénydarab került össze. De bárha utóbb *Téglás Károly* brassói erdőmester is többször ismételtetett helyi vizsgálatot, s mi igen nagyszámú téglát vettünk a legszorgosabb revisió alá, bélyeges téglá vagy felirat-féle, fájdalom, nem jutalmazá fáradozásinkat. A mi ilyesféle lehetett, az, mint annyi más helyen, itt is építkezések áldozatául esett, s legutóbb a *rozsnyói huszárcsászárnya* építéskor semmisítették meg, a mikor, a falusiak elbeszélése szerint, faragott köveket is fejtettek innen s kőbányául használták az Erdenburgot. Az épebb téglákat sütökemenczébe helyezik,

M. Tud. Akad. Értek. a Tört.-Tud. Kör. XIX. k. 5. sz.

1. rajz.

Volkány, Feketehatom hegyi.
Előttök a Barcza völgye.

A Királykő.

A ROZSNYÓI CASTRUM LÁTKÉPE DK FELŐL.

RAIDL, SÁNDOR brassói állami főreáliskolai tanár felvétele.

beépítik. Ennek daczára a bejárás és a törmelékek átforgatása közben határozottan megállapíthattuk az *Erdenburg* római eredetét. Az itt mutatkozó fedélserepek csinos és változatosan felhajló párkányokkal készültek, úgy hogy ezekből kétféle változatot állapíthattunk meg mindjárt a helyszínén. A kupakos fedélserepek teljesen olyanok, minőket a többi daciai castrumokból ismerünk, s még az ormozatokra alkalmazott kúpok is megtalálhatók, a mi nyilvánvalóvá teszi, hogy több önálló szilárd épület állott egykor a várfalak között.

Az építő téglák közepvastagságúak, bár egészet alig találtunk, mert az ilyeneket *Rozsnyó* és *Volkány* meg *Kereztényfalu* szorgalmas lakossága világért sem hagyná értékesíttelenül. A fedélormozat bezáródásához szánt habáskúpokat is több példányban gyűjtöttük. A téglanyag jól iszapolttsága, kitünő égettsége és haragosvörös színe is mind elüt a későbbi kornak még itt a szilárdan építkező szász földön is gondatlanabbul eléállított, durván iszapolt és hiányosabban égetett téglá- és eserépféleségeitől.

Mіндеzt azért kelle ily apró részletességgel átvizsgáljunk, mert *Ackner* Mihály¹⁾ értesülése szerint az *Eulenburgot* a tatárok rombolták volna le 1345-ben s azt eredetileg szintén a szászok építették volna, holott, a mint a nagy bőségben mutatkozó téglá- és fedéleseréppel igazolhatjuk: *római készítményen kívül egyéb anyag itt nem található.*

A brassói ág. ev. iskola 1873-74. évi Értesítőjében és Goos Károly 1876-beli Chronikjában egybehangzóan felmerülő »*Erdenburg*« elnevezést *Ackner* Mihálynál csakis téves másolás vagy szóbeli ferdtítés változathatá »*Eulenburg*«-ra, mely elnevezésről itt a népnek tudomása nincs és nem is volt.

Az összes építő téglá és fedőeserép, valamint a ritkábban mutatkozó eserépnemük kizárólag római eredetűek s jóllehet római bélyeglenyomatok nem mutatkoztak, azért például a csakis római téglákon mutatkozó X alakú és csigavonalas ujjbenyomatok — a technikai és égetési jellegzetességtől elte-

¹⁾ *M. Ackner*: Die römischen Alterthümer und deutschen Burgen in Siebenbürgen. Jahrbuch der k. k. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. 1856. 33. lap.

kintve is — egymagukban bizonyossá tehetik a kutatót ezek rómaisága felől. Meg kell említeniünk még, hogy a téglá- és fedécserepek némelyikén juh-, kecske- és kutyanomok is mutatkoznak, mely házi állatok a téglakészítés közben a szárításra kitett nyers téglák körül járva örökíték meg nyomdoikaikat. A sok vakolatrészlet, mésztörmelék után ítélve terjedelmes alapfalazatok létezhetnek itt.

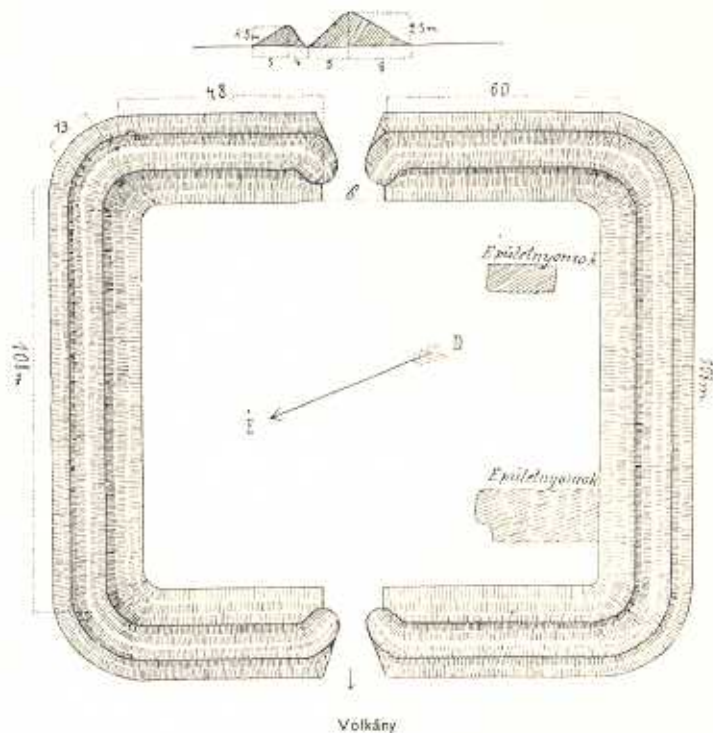
2. A rozsnyói castrum alaprajza.

(Lásd az alaprajzot, 2. rajz.)

Az előadottakból kitetszőleg római készítménynek bizonyult sánczvár csücsaival épen a négy fővilágtáj felé irányúl, oly módon, hogy az északi sarok épen *Volkány* községnek, a déli *Rozsnyónak* fordul. A délkeleti és északnyugati sánczfalakat 6—6 méter szélességű *kapunyílás* szakítja meg, úgy hogy a *Barcza* (északnyugat) és a *Vidombak* vizek, vagy amarra *Volkány* és emerre *Rozsnyó* vagy *Keresztényfalu* felé járhatott ki és be az idehelyezett őrség. A két összekötő sánczfal: t. i. az E—K és D—Ny ép s ott nem volt kapunyílás. E két ép fal hossza az ívben hajló csarnokig 108—108 m.; a két kapunyílással megszakított oldalfalnak nem egészen a közepét képezik a kapunyílások, hanem a délibb fél minden oldalon 60—60 m. s az északi 48—48 m. Pilyenformán a 6—6 m. kapunyílással a hosszabb oldalak 114—114 métert adnak ki a külső falazat mentén. A négy sarok íve egyenkint 13—13 méternyinek mondható a leszántottság daczára.

A sánczfalak átmetszetét következőknek mértük úgy én, mint *Téglás Károly* erdőmester, ki felkérésre utólag szintén ismételte a felmérést és az alaprajz elkészítésével is segítségemre járult. A külső sánczlejtő átlag 1⁵/₁₀ m., a sáncz koronája 0⁵/₁₀ m. széles, belejtés 1 m., az árok szélessége 0⁵/₁₀ m. Az első sánczolat alaptávolsága 5+4=9 méter.

A belső magasabb sánczoldal emelkedése 3⁵/₁₀ méter, fenn a sáncz koronája 1 méter széles belejtés a vár területére az épebb részeken, mert itt a szászok példabeszédszerű szorgalma ásóval, ekével próbálja bontani és törpíteni a mezei munkálkodásnak útjában álló sánczfalakat. S amit az ekevas meg-

A ROZSNYÓI RÓMAI CASTRUM A BARCZA PATAK MELLETT.

TÉGLÁS KÁROLY erdőmester felvétele.

kímél, azt a kincsesók buzgalma rombolja, s ottjártam után ismét fellendült a kincskeresési vállalkozás, miután engem is pályatársnak említett a falusi közvélemény.

A belső sánczmű alapszélessége e szerint 14 méter. A kettős sánczolat alapszélessége ily módon 9+14 m., összesen 23 méter. *Castrumunk* tehát a terjedelmesebb és gondosabban tervezettek közé tartozik, s megtartottsága a legjobbak egyike az erős pusztítás daczára egész Daciában. Külső falazata teljesen elenyészett, mert annak idején a szász telepések, főleg a rozsnyói vár és a környék templomainak építésénél, itt is, mint annyi más helyen látjuk Daciában, valóságosan bányázták a római táborhelyeket.

A castrum szabványszerű szerkezetéből, gondos tervezéséből ítélve, elsőrangú erődívényeink közé tartozott s mint ilyen külön katonai fürdővel is rendelkezett bizonyára.

A castrum belterületének déli felében téglalapírtkezesek maradványai mutatkoznak. Ezen építkezések számára nagyobbították 60—60 méterre az ellenkező 48—48 m. helyett ezen falrészletet. Itt vala a praetorium, mely előtt a ki- és bevezető utak a két kapu irányában elhaladtak. Úgy látszik, a *Barcaságon* uralkodó zord időjárás a legénységi sátrak helyett is szilárd, legalább cseréppel fedett építkezésre kényszeríté a hadvezényletet. A castrum terjedelménél fogva egy cohors befogadására is alkalmas vala. A falakon kívül külső építkezésnek biztos nyomait nem találjuk s a *Kanabe*, mely minden bizonnyal létezett itt is, a legénység élelmezését, ruházati szükségletét biztosító üzletemberek, vagyis a markotányos személyzettel ideiglenes faépítményekben találhatta otthonát. Fában ma is bővelkedik ez a vidék, hát még akkor!

A táborhely fekvéséről annak rendeltetését tárgyaló alábbi fejezetem kedvéért sem felesleges már cleve felemlítenünk még, hogy *Volkányhoz* közelebb s alig 2⁹⁵ km. esik már, mint *Rozsnyóhoz* s a síkföldi környezetből annyira kiválik, hogy a katonai térképezők 614 m. magassági jelpontjuknak választhatták.

A földvár nyugati szélén elhaladó mezsei út déli folytatását épen a Törcsvári szorosig követhetjük. Észak felé is sokat jelentő irányt tart ez a mellékút vonal. Az Erdenburgtól

északra, a *Barcza* jobb partján 2½ kilom. metszi a *Keresztényfaluból* Volkányra vezető utat. Majd tovább vonultában a feketehalmi utat is átvágja s a *Vidombakról Feketehalomra* vezető országúton áthaladva, a községi legelőn kíséri a *Barczát* egészen annak keleti hajlatáig, hol átsapva rajta Hőltövénybe vezet. *Hőltövénytől* a *Barcza-Ujjfalun* át északnyugatra *Krizbára* szolgáló járási úttal azonosul ezen út, melyet én ősi eredetűnek nézek s vonatkozásaiban alább részletesebben szándékozom tárgyalni.

Az itt érintett utak felhasználásával az *Erdenburgot* Keresztényfaluból vagy Volkányról hamarabb elérhetjük, mint Rozsnyóról. Jó helyismerő észak felől Vidombakról és Feketehalomról is felkeresheti, miként az Raidl Sándor felvétele segítségével akár melyik térkép segítségével bárki a távolból is megítélheti.

Ily módon megállapítva az *Erdenburg* római mivoltát, attól fogva a közügyelem is többször fordul a szászföldi írók által is oly kevésre méltatott római emlék iránt. Maga *Tocilesen György* bucaresti egyetemi tanár is, kit a román kormány kutatásaiban és tanulmányi utazásaiban oly irigylésre méltó bőkezűséggel támogat, hogy nemcsak külön mérnöki segítséggel, de katonai munkaerővel is könnyíti felvételeit, azóta szintén alkalmat vett magának az »Erdenburg« megtekintésére.

A brassói gör. kel. *főgymnasium*, hol érettségi kormányképviselői minőségemben élesztgettem a római maradványok iránti érdeklődést, egész lelkesedéssel zarándokolt ifjúságával emez újabb Traianus emlékhöz. Maga a környék népe azonban vajmi keveset törődik vele. Egyszerűen óriások művének tekinti s egy Téglás Károly által kihallgatott erdőkerülő nagy faggatásokra bevallotta, hogy kerülve-kerülik, mivel a környék »gonosz szellemei« ott tartják összejöveteleiket. Így például ő egy éjjelen huszáruhába öltözött rossz szellemek inceselkedéseit látta ott Volkányról *Rozsnyóra* mentében. Hogy tatárok pusztították volna el, arról a néphagyomány alig bir tudomással.

Az épülettörmeléken kívül más leletről alig van tudomásunk. Csupán a brassói ág. ev. főgymnasium gyűjteményében láthatunk egy márványtálat, (L. 3. r.) melynek magassága 10 cm.,

RÓMAI MÁRVÁNY ÁLDOZATI EDÉNY A ROZSNYÓI CASTRUMBÓL.

A brassói ág. ev. főgymnasium múzeumban.
aj. Ottalról nézve.

átmérője 24 cm. s mind a négy oldalán kiöntő csurttatóval bír. E mellett találtak egy csinos bronzfibulát is az ismeretes itáliai gyártmányból.

Mihelyt az Erdenburg római származásával tisztába jöheték, rögtön foglalkoztatni kezdet: az a további kérdés is: miért, minő célzattal helyezték Dacia hódítói ide, a déli Kárpátok felsőleges hegykoszorúja alá? merre irányúlhatott védelmi hivatása? minő kapcsolatban állhatott a Türesvári szorossal? volt-e valami kapcsolata a Predealnál mai napság elsőrangú átkelő állomásúl szolgáló Temesi szorossal? s a Kárpátok tulsó oldalán mely szomszédos állomással vagy állomásokkal tarthatott annak idején kapcsolatot? s a mit első helyen kell vala említenem: Dacia belterületei, illetőleg az Olt, Két-Küküllő felé minő stratégiai szerepet szántak neki a tervezők?

Mindezt a szomszédos vidékek tanulmányozgatása közben ismételt utazásokkal bővített tapasztalataim öregbítésével évek során át érlelgetve terjesztem előbbi munkálatomban a Tekintetes Akadémia bírálata alá, hálás köszönetemet nyilvánítva mindazoknak, kik kutatásaimban bármi részben segítségemre járulni szíveskedtek.

3. A rozsnyói castrum katonai rendeltetése Dacia belterületei s különösen az Olt vidéke felé.

A rozsnyói táborhelytől északra tekintve a Barcaság gyönyörű lapájára esik tekintetünk, fel addig az erdőnyulványig, mely a Hargita déli ágazataként ez amphitheatrumszerű öblözetet bezárva a gyorsfutású Barczába ütközött *Oltot*, Herodotos *Atlasat*, a rómaiak *Alutusat* is hirtelen észak felé kanyarítja mindaddig, míglen a fogarasi lapályra átvezetőleg Alsó-Rákoson át Agostonfalva Hévíz között azt a szűk csatornát kivájhata, melyen át még a vasút is nagynehezen erőszakolhatta ki pályáját. A Persányi hegységnek (1. rajz) előttünk kibontakozó erdős magaslatai a 900 métert is meghaladva, az 1000 métert közelítik már meg s fel az 1293 m. magasságból megszűre állászó feketehalmi üstalakú hegykúpig (vidéki néven

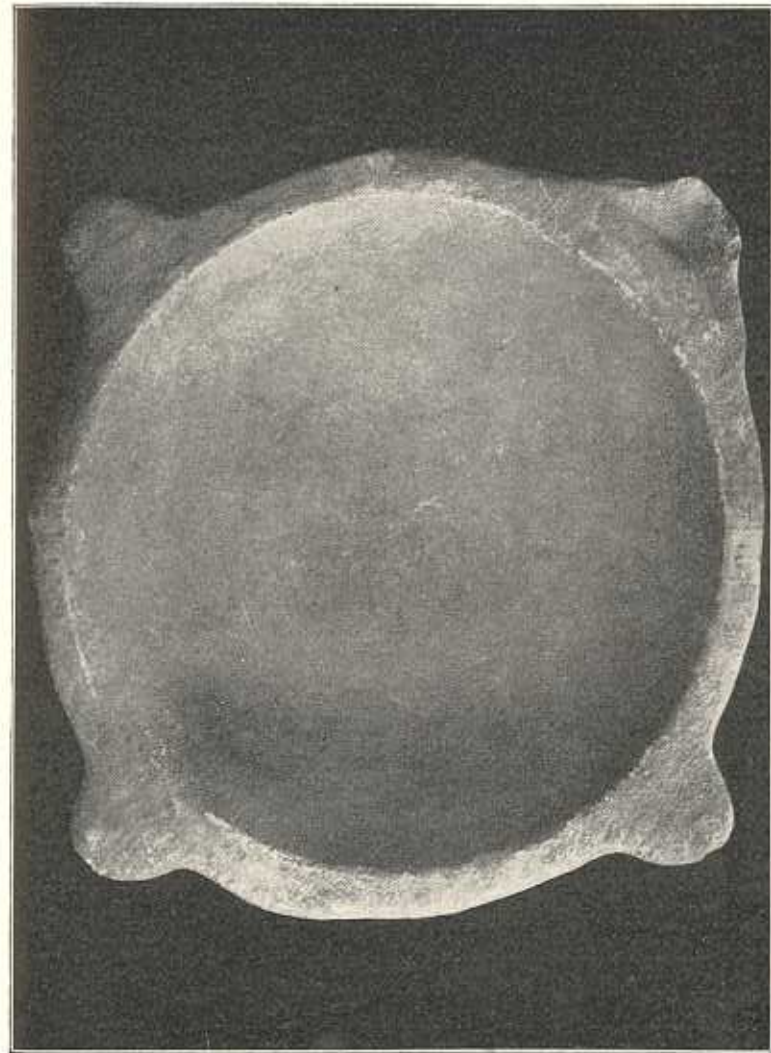

Colla) csak nehezen járható erdei utak szelik át. Ilyen utat észlelhetünk épen az *Erdenburgtól Volkányon* át északnyugatra *Holbak* felé. Ezen kezdetleges utak az erdőségek közt a közel vidéken kívül alig jönnek használatba s a fogarasi oldalon *Persánynál* sem észlelhetünk olyan nyomokat, melyek a rómaiakra utalának. De hogy arrafelé is biztonsági szolgálatot teljesíthettek s ezt a rövid kapcsolatot az Olt fogarasi partvidéke felé alig is mellőzhették, azt a helyi viszonyokból biztosra vehetjük.

De mert az egész fogarasi sajátságosan alakult s déli határhavasok meredekjéhez támaszkodó lapályon nem találkozzunk — legalább az eddigi megfigyelések szerint — római őrhelyekkel, s ebből következtethetőleg is a stratégiai felvonulás az Olt völgyétől dél felé eső lapályt nem érintette. Ilyenformán a rozsnyói táborhelyről Dacia felé irányuló összeköttetést is északabbra, a délkeleti határszorosok felé sorakozó táborhelyek irányában kell keresniünk. És ilyen újmutatás a *Barcaság* síkjáról napjainkban a fogarasi medenczébe *Feketehalomtól Vledényen* át *Persány-Sárhány* felé átvezető országút táján sem kínálkozván, még északabbra kell *Krizba Szunyogszék*, felé puhatólózniunk, mert oda már közelebb kapjuk a persányi hegység nyugati lábánál épen a Héviz-ágostonfalvi szoros kulcsául *Héviz* alatt *gróf Haller János* tagján jól kivehető *római* táborhelyet is.

Napjainkban a Hévizhez átszolgáló országút *Szász-Magyaróستól* veszi kiindulását, mert valóban itt kínálkozik legkedvezőbb hajlat az út számára. Krizbánál azonban amnyi római lelettel találkozunk, hogy már ott, a helységtől nyugatra az 1106 m. *Várhegyen* látható »Várrom« irányában tétélezhetjük fel az út kiindulását, mely aztán a vízváltakon a jelenlegi hévizi úttal azonosíthatott egészen az Olt balpartján látható római várig. Ott a meredek partba vágott út folytatását is kivehetjük az Olt egykori hídjához, melyen át *Ugrához (Galt)* jutottak.

Ugrától a főútvonal keletre Homoródnak irányult, a jelenlegi Szomoród-Közhalmi állomás táján s *Kacztól* a *Nagy-Homoródtól* mellé kanyarodva északnak halad *Homoród-Szt.-Pál* táborhelyéhez. Onnan a recsenyedi magaslaton északnyugatra *Székely-Udvarhelyre* fordult a hadi út, hogy a *Nagy-Küküllő*

RÓMAI MÁRVÁNY ÁLDOZATI EDÉNY A ROZSNYÓI CASTRUMRÓL.

A brassói ár. ev. főgymnasium múzeumában.

ő) Feliról nézve.

völgyét kövesse nyugatra ki a Marosig, illetőleg Apulumig, Székely-Udvarhelyről észak felé a két Küküllő vízválasztóján, majd a Kis-Küküllőtől, Sódáradról a Nyárádhoz Mikházára s onnan ismét a Maros mellé vezettek egy összekötő utat, a mint azt a Hargita alján végzett kutatásaim¹⁾ igazolják.

Hévíz táborhelyének ezeknél is fontosabb kapcsolatát az Olt mentén a Verestoronyi szoros felé vezetett út képezi, melynek közbeeső állomását idáig Kis-Sinkről ismerjük. Ezen útvonal az Olt jobb partján haladt egészen Talmács közelébe, s ott Lörceséd havasalji falunál, a Szeben víz beömlésénél, épen a »Landskrone« nevű várrom alján találkozott azzal a stratégiai úttal, melyet Alsó-Moosiából, Turnu-Magurelli táján, indítottak északra s mely Daciát centrifugális helyzetében a birodalom törzséhez s a balkán tartományokhoz a szó szoros értelmében hivatva vala oda fűzni.

Figyelembe véve azt a körülményt is, hogy az Olt jobb partját követő Hévíz-Kis-Sink-Talmács hadi útnak dél felé több kiágazását, előretolt mellékállomását nem ismerjük, semmi kétségünk nem foroghat fenn arra nézve, hogy ezzel az útszakasszal kizárólag a Verestoronynál Felső-Dacába hatoló hadi úttal való összeköttetést célozták. A déli határhavasoknak, vagyis a Fogarasi hegységnek az Olt verestoronyi nyilatától a Törösvári szorosig terjedő s ott a Királykövő hatalmas sziklatömegénél záródó Fogarasi hegységnek tehát akkora hadászati és közlekedési szerepe lehetett Dacia életében, hogy kénytelenek valának egyenesen annak arczalatához szabni a Dacia belvidékeire tartozó utakat is.

S hogy a rozsnyói castrum a legezészerűbben megválasztott daciai hadállások egyike lehetett, s mint ilyen a Kőrpátok által elkülönített déli Dacia, vagyis Dacia *malvensis*, a régi Havasalja felé le a Dunájig szintén igen fontos katonai feladatokat töltött be, azt az itt jelzett Olt- és Nagy-Küküllőmenti, vagyis közép-daciai stratégiai vonalakuál még szembe-tünőbben igazolhatjuk a déli határhavasokon át Rozsnyótól kimutatható évezredes ösvényhálózatok irányvonalaival, legkivált

¹⁾ Tótlás Gábor: Dacia keleti határvonala s annak védelmi rendszere a Maros felső völgyétől az Olt rákos-hévízi szorosáig. Erdélyi Múzeum 1900. V. és VI. füzet.

pedig a Töresvári szoroson át le a Duna felé, valamint a Verestoronyi szorosig megállapítható katonai őrvonalakkal.

Mint hogy pedig a völgyalakulás irányítása szerint a *Barca* völgyén *Rozsnyó* közelében egyesülő hegyi átjárók két csoportot képeznek, a szerint t. i., a mint délkeletre a *Bucecs* környékén át *Predeálnak*, vagyis a *Tömösi hágónak*, vagy dél felé a Töresvári hágón, avagy éppenséggel a Királykő szirtjei közt keressük a továbbvezető kapcsolatokat, következtetésem közérthetősége kedvéért e hármias irányban is rövid topographiai tájékoztatással tartozom olvasóimnak. Lássuk tehát először is a *Bucecs* környékét.

4. A rozsnyói castrumtól a Bucecs környékén a Tömösi szorosig (Predeál), illetőleg a Prahova völgyére átvezető fontosabb hegyi utak.

Rozsnyótól délre a Bucecs és Királykő nagyszerűen tagozott hegyóriásai zárják el a határt, úgy, hogy Románia felé könnyebb átjutást csakis a két hegytömeg közti horpadáson átvezető Töresvári szoros biztosíthat. De e természetileg előkészített s ősidőktől nagy használatban állott átjárótól keletre és nyugatra számos olyan hegyi ösvény szeli át a magaslatokat, melyeken nyári időszakban legalább gyalogszerrel és lóháton rövidebb és gyorsabb összeköttetést nyerhet a helyi viszonyokkal ismerős hegyi nép. S a tapasztalat arra tanít, hogy a hegyvidékek ösvényhálózatát a hosszú idők gyakorlata szabta meg s a nemzedékek egymásutánjának alig maradt ezen évszázados irányvonalakon módosítani valója.

S napjainkban, mikor a brassói és fogarasi havasok hazánk és Románia közt éles elkülönítő határt képeznek, ezen hegyi ösvények sokat veszítettek jelentőségükből, miután azok használata jóformán a pásztornép kis körére szorítkozik. Dacia fénykorában azonban a Kárpátok határfala nem képezett politikai elkülönítő vonalat s a tartomány egésze azokon túl le a Dunáig terjedt. Csakhogy az együvé tartozóság dacára mégis érvényesült e nehezen járható határhegység megoszló befolyása,

hogy a Kr. u. 129-ben Hadrianus alatt *Plautius Caesianussal*¹⁾ először kimutatható kettős tartományi szervezetet nyilván a déli Kárpátok nehezen járható terjedelmes vadonjai és a 2000 métert is meghaladó meredélyei teheték első sorban szükségessé. *Dacia inferior*, vagyis alsó Dacia e hatalmas hegykiszorún kívül a Duna felé lejtő romániai Alföldön az őseinktől oly találon elnevezett *Havaselvén* csakis a hadi utak vékony szálaival kapcsolódhatott a tartomány törzséhez. S miután a *Tisza-Temes* torkolatától, illetőleg a *Karas- és Neranak* a *Dunába* szakadásától számító Daciát délfelől mindenütt erdős rengetegekkel váltakozó havasok különítették el a *Duna* vonalától, vagyis Moesiától, úgy, hogy mindjárt a szerbiai *Rámától* a rómaiak *Lederatajától* a mi *Palánkánkhöz* a *Karas-Nera* torkolata közén a Dunán áthatoló s északkeletre a *Temes-Bisetra* egyesüléseig, vagyis a mi Zsuppaig, a rómaiak *Tibiscumjái*g haladó hadiút 150 kilométernyi vonala is jobbadán erdőségek közt érhetette el a *Temes* felső völgyét *Karán-Sebesen* alúl *Zsuppánál* (*Tibiscum*). A második útvonal *Orsovától* (*Dierna*) *Tibiscumig* még erdösebb s a civilizációtól, a sűrűbb benépesíthetőségtől mind e mai napig elmaradottabb sziklás vidéken épült. És *Orsovától* tovább keletre a déli határhavasok óriás terjedelmű láncolata 100—150 kilométer közt váltakozó olyan természetes válaszfalat képez a *Duna* völgye és az erdélyi felföld között, melynek egészét csupán a Verestoronyi szoroson áttörő *Olt* folyó felettebb szűkes, a közlekedést csak költséges műveletekkel lehetségesítő völgy-szorosra nyitotta meg. Az egész hosszú vonalon, tehát a *Királykőig*, a hunyadmegyei határhavasokon, az 1800 méter magas *Királynyerégnek* téli időben nem is járható *Valkán hágóját* beszámítva, egyesegyedül a *Verestoronyi szoros* biztosította amaz ősidőkben a kocsiközlekedést. S a Verestoronyi szorossal körülbelül egyenlő fontosságú vala *Daciára* a *fogarasi és brassói havasok* érintkezésében kialakult Töresvári szoros, mert ennek és a szomszédos *Temesi*

¹⁾ Corpus Inscriptionum Latinarum III, Pars posterior 876. XXXIII. *Diploma honestae missionis* 129 márczius 22-ről keltezte. *Gura Padinánál*, közel az *Olt* torkolatához találtatott s jelenleg a *Ghika* hercegi család múzeumában *Bucarestben* látható *Et sunt in Dacia inferiore sub Plautio Caesiano*.

hágónak birtokosai dönthetének az *Olt*, sőt a két *Küküllő-vidék* sorsa felett is s e nélkül Daciának oly nagyra becsült aranyhegyei, sóbányászata, sőt maga az apulumi hadparancsnokság és hadi raktár sem lehetett biztonságban.

Ezeket tudva és jól átgondolva, jöhetünk igazában tisztába azon katonai célzatokról is, melyek a rozsnyói castrum tervezőinek a *Bucsecs* és *Királykő* irányában szemek előtt lebeghettek s melyeknek érdekében kelle épen a *Vidombak* és *Barcza* közé helyezniök a rozsnyói castrumot.

Első sorban a Bucsecs felől, vagyis délkeleti irányból ideszolgáló hegyi ösvények jelentőségét keresve, a *Nagy- és Kis-Vidombak* forrásvidékét kell szemügyre vennünk. A két gyorsfutású hegyi patak castrumunktól délre alig 3 kilométer távolságban egyesülten *Rozsnyón*. *Keresztényfalun* (Neustadt) észak felé *Vidombaknak*, a 4 kilométernyi völgy keleti szélén folytatja útját, míg a *Barcza* vize a nyugati szélén párhuzamosan versenyez vele az *Olt* elérésében. A *Kis-Vidombak* (Kleiner Weidenbach), a Tömösi hágó (*Predeal*) közelében, az 1804 m. *Keresztény havas* (*Schullerhus*) eredve, északnyugatra rohanva 669 m. magasságban végzi rövid pályafutását. A forrásai irányában a *Bucsecs* északi horpadására vezető ösvényeken *Rozsnyóról* egészen közelbe kapjuk a Temesi hágót, sőt a *Prahova* völgy első romániai állomásait: *Azugát*, *Busteni*t és *Sinaji*t is, úgy, hogy a rozsnyóiak a *Predealra* kínálkozó rövid átjárót hasznukra is fordítják.

De a *Nagy-Vidombak* még ennél is közelebb vezet a romániai oldalra, miután *Valea Ciganesi* ágával közvetlenül a Bucsecsből, illetőleg a *Cottin-Bucsesin*ből ered és egy még keletibb ágával, az 1598 m. *Spitzberg*ről eredő *Salopataka* irányában a juhászok és csempészek előtt jól ismert átjárót nyit a *Prahova* víz völgyén egyenesen *Busteni* állomásra. Minthogy pedig épen a *Prahovában* sikerült kijelölnöm *Herodotos* »*Araros*» vagy »*Ararova*» vízének¹⁾ jogutódát s azzal együtt bebizonyítván azt is, hogy a Krisztus előtti

¹⁾ *Téglás Gábor*: Herodotos Daciára vonatkozó földrajzi adalékainak kritikai méltatása. Értekezések a történettudományok köréből. 1899. XVIII. kötet, 1. szám, 31—33. lapján.

V. században a Pontus mellékéről s az Istros torkolatáról annak völgyén circulált a világforgalom a Temesi hágón át Daciába, az *agathyrusok* földjére; könnyű megérteni azt is, hogy ezzel a főközlekedési vonallal kapcsolatos mellékösvényeknek hasznátságát és fontosságát a *Vidombak* völgyén át a rozsnyói táborhely felé a százados gyakorlat tette a rómaiak előtt feltűnővé.

5. A rozsnyói táborhely védelmi szerepe a Barcza völgye, illetőleg a Királykő irányában.

A rozsnyói Erdenburg elhelyezői azonban a *Barcza* víz forrásterülete felé is épp akkora, sőt tán még nagyobb gondosságot tanúsítottak, mint a Tömösi hágó és a *Prehova* ellenében. A castrum ugyanis a *Barcza* közelében épült, alig 2 kilom. északabbra attól a ponttól, a hol a *Kis-Barcza* (*Barchesbächel*) a *Barczával* egyesül. S valami 5 kilom.-rel délebbre, *Ó-Tabán* előtt, a Tököly Imre ellen felállított német sereg táborhelyén (melyet azóta »*Tábor*»-nak is nevez a nép), a *Törösvárpatok* (*Törzbach = Turca*) hajlítja északabbra a keletnek iramló *Barczát*. (Lásd 1. rajz.)

Az *Erdenburg* arczéle észrevehetőleg a hármás völgy ellenében igazodik. Lássuk azért egyenkint merre vezetik ezek a vándort! A *Kis-Barcza* (*Barchesbächel*) *Rozsnyótól* délre a Bucsecs előhegységéül szolgáló alig 1000 m. Braduluinaltu nevű erdős magaslatról szűrődik össze *Törösvárnak Szobodól* nevű hegyi negyede közelében s oly közel lejt a szobodoli nyíres keleti szélén a *Vidombákhoz*, hogy attól jóformán a határuk magaslata választja el egy darabon. E mellett tehát a Bucsecsről (*Colcu-Bucsesin*) már említett havasi ösvényeket s folytatólag a *Prahova* völgyét közelíthették meg.

A *Törösvár* víz mentén elérhető *Törösvári szoros* a mellékvölgyek centrumában, az Erdenburgtól egyenesen dél felé legfőbb szerepet játszóan, táborhelyünk katonai rendeltetésében, végezzünk először a *Barcza* völgy stratégai szerepével. Ez a szilaj hegyi víz *Zernyestől* nyugatra, a *Királykő* és a *Fogarasi havasok* közé vajúdva, az 1901 m. *Vurru-Conicscu*

falából veszi eredetét s felső völgyét csupán 1600 méternyi alacsony gerincez választja el a romániai oldalon délre szökellő *Dimbovicza* forrásaitól. Errefelé azonban csakis azokra nézve előnyös a havasi ösvényhálózat, a kik nyugatra a Fogarasi havasok gerincezéből az *Aryos* felé keresték az átjárást. De még azoknak is kényelmesebb eltérést kínál a *Zernyestből* délre nyíló *Propasta* nevű regényes szirtszoros, melytől *Törcsvár* község *Pesteliror* és *Sirna* nevű házesoportjai irányában egyenesen délre a határon át a már Romániához tartozó *Podu-Dimboviczához*, a *Dimbovicza* patak mellett elég járható lovagló ösvények indulnak ki.

Ránk nézve történelmileg igen emlékezetes a *Barcza* felső völgyéről kinyomozható *Thököly-út*, melyen *Thököly Imre* 1690 augusztus 20-án a *Dimbovicza* mellől *Zernestre* törve, *Heisler* generális hadát meglepte.¹⁾ A majdnem lehetetlennek képzelt támadás tanúságos például szolgálhat az utókornak, hogyan használhatták fel még nagyobb hadosztályok is a *Királykő* megett a *Dimboviczától* a *Barcza* vizéig vezető hegyi ösvényeket. *Thököly Imre* nyilván jó helyismerő pásztorok kalauzolása mellett, a *Törcsvári* szorosban felállított tüntető előhadai mögött, *Rucarur* faluból a folyvást szűkebbre szoruló *Dimbovicza* völgyén a *Királykő* mögé kerülve a *Sub-Piatra-Crainlui*, a *Tomasinlui* hegynyúlványon felkapaszkodott s a *Nagy-Királykő* (2241 m.) szirttömege mögött 1540 m. magasságban északnyugatra fordulva, a *Capu-Tomasinului* (1682 m.) a jelenlegi országhatárt követte, mert onnan szelid lejtéssel lépcsőzetesen eljuthattak az 1600 m. *Muntea lungán*, a *Vercu-Ciocanon*, a *Valca-Turcilor*, vagyis *Török völgyön* a legrövidebb ereszkedőket használta odáig, a hol a *Barcza* vize a *Vale-Ilerescului* és *Vale-Nemoui* havasi patakokból kialakúl. Ott 1500 métertől alig 1000 méternyre kelle leereszkedniök s a *Barcza* völgyén keletre fordulva érték el a 650 m. *Zernyestet*, hol a megriadt német haddal összeütköztek.

És *Thököly Imre* ezt a merész utat 15—20 ezer főnyi hadsereggel s annak tábori készletével tette meg. Nem csoda,

¹⁾ *Szűdeczky Lajos*: *Thököly Imre* fejedelemsége. Századok, 1898. évf. 240/1. lapján részletezi a támadást.

ha a pihenőkkel három napba került a felvontatás és átvergődés, mert ekkora embertömeg már csak a hadiszer és élelmi vonat lassúsága miatt sem mozoghat oly elevenséggel, miként azt egy kisebb s hasonló szállítmányoktól és tehervontatástól mentes őrzőjárat teheti. Ilyen könnyebben mozgó, főleg lovas csapat, mely a *Nagy-Királykőtől* a meredekségekkel kevesebbet törődve egyenesen *Zernyestre* lejtethet egy augusztusi hosszú nap alatt s legfennebb másfél nap alatt *Rucarutól* a *Dimbovicza* vonalán is áthatolhat *Zernyestre*. S hogy a *Tamás* hegyéhez átvezető ösvények még télvíz idejéa sem hozzáférhetetlenek, azt *Thököly Imre* egyik kurucz kapitányának, *Daróczi Andrásnak* utóbbi vállalkozása bizonyította be, mert a *Thököly* had kivonulása után 1690 decemberében ugyanezen úton néhány század magával becsapott ismét *Zernyestre* s a *Veteráni* által ellene küldött hannoveri herceget 1690 december 31-én ezredével együtt szinlelt futással törbe csalva, a herceget és elbizakodott kíséretét lelőtték s úgy elmenekültek.

Mindez kellő illusztrációjául szolgálhat a *Törcsvári* szorostól nyugatra elhajló *Barcza* forrásvidék hadászati jelentőségének s főleg annak is: hogy ezen kiváló stratégiai szerep felől, valamint annak le az *Al-Dunáig* terjedő további hatásáról és összeköttetéséről már a *Daciát elfoglaló s a rozsnyói castrumot* tervező rómaiak is biztos tudomással bírtak.

6. A rozsnyói táborhely viszonya a *Törcsvári* szoroszhoz s annak romániai állomásához *Rucaruhoz*, illetőleg *Campu lung-hoz*.

A déli határhavasok külső lejtőibe s különösen *Rucaruhoz*, a már többször említett romániai első községhez, illetőleg a *Dimboviczához* azonban a *Barczaság* rendes közlekedési útjánál a *Törcsvári* szorost jelöli ki már maga a természeti alakulás is. Míg a *Vidombák* és *Barcza* forrásai körül amarra a *Bucsecs*, emerre a *Királykő* égbe tornyosuló szirtalakzatai miatt a nehezen megmászható, részben kerülő hegyi ösvényeket csakis jó helyismerők vehetik igénybe, addig a *Törcsvári* hágón

át a lejtési viszonyok még az ó-kor primitív útrendszere mellett is lehetővé teheték a tengelyen való közlekedést. S mert amúgy is ez a rövidebb és egyenesebb irány, mi természetesebb, minthogy ósidóktól errefelé terelődött a romániai Alföld középtájainak viláfgorgalma.

Maga a rozsnyói táborhely is nyílt egyencsen a *Törösvári hágó* felé irányultan épült. Egy maig használt mezei út vonúl innen, a 614 m. magassági ponttul szolgáló *Erdenburgtól* a *Borera* vize jobb partján dél felé, a rozsnyói méhesek mellett az ó-toháni útig. Onnan a *Bareza* völgye nyugat felé hajlik *Ó-Tohán* és *Zernyest* felé, kevéssel fennebb a *Törösvár* pataka is beszakad. A szóban forgó régi út a táborhelyen át az Új-Tohánról Ó-Tohán felé vezető út elágazásig, vagyis a szohodoli nyíres széleig délre vezető régi út *Új-Tohán* előtt a jelenlegi úttal azonosultan *Törösvár* víz közelében vonúl alig észrevehető emelkedéssel a törösvári fűrészmalomok előtt, a messzire ellátású sziklavár alá, hol a határsorompóról *Kapunak* (*Porta*) nevezett falurészből északról lejtő *Porta pataka* szakad a *Törösvár* vízébe, mely utóbbinak főágát azonban *Vale-Urmulujnak* nevezik, innen felül *Törösvárt* a magasban mellőzve, alatta a kapuszerű völgyszoroson folytatjuk utunkat Alsó-Törösváron, helyi néven *Alsó-Mojzesen* a vámhivatal épületei előtt tovább. Az út alig észrevehető emelkedéssel éri el az alsómojsesi gör. kel. templom közelében kezdődő hágónál a 800 métert. Az emelkedés azonban rohamosabb s nemsokára 989 m. hegyfokra hatolunk s Alsó-Mojses felső házcsoportjánál a *Dealu-Urmuluj* 1019 m. Odább Felső-Törösvár 1240 m. kezdődik s az országhatáron (*La cruce*) 1300 m. átlépjük. Az innen alig 25 kilométernyire északra eső rozsnyói *Erdenburgtól* 614 méter, tehát kerek számban 700 méter emelkedés fogad a *Duna-Ölt* vízválasztójáig.

Maga a törösvári vár oda épült, hol a *Simon* nevű havasi házcsoporttól lezuhogó hasonló nevű hegyi víz a Törösvár patak főágával, a *Vale-Urmulujjal* egyesül. A *Simon* pataka mentét követve dél felé a *Dealu-Flesidán* át *Guzán* nevű határszéli pénzügyőri állomás érintésével a Jalomniczához lovagolhatunk. A *Bucsecs* látogatók arrafelé szoktak a határszélen fellátogatni a *Pojana-Zapulujtól*, vagy a *Vurvu-Batrinán*

(2167 m.) lekerülnek a *Strungu* nevű román vámkirendeltséghez (1905 m.) s onnan a Jalomnica barlangjához (*Skit la Jalomnica*). Ott a gör. kel. barátok (kalugyerek) barlanglakában megpihenve, kapaszkodnak fel aztán hajnalhasadtával a *Bucsecs-Omu* (emberforma) sziklájára (2508 m.). A Jalomnica barlangjától délkeletre jó hegyi ösvény kanyarog lefelé a *Jalomnica* és *Prahova* közti havasnyúlványokon.

A kitünő útnak határszélünkkel vége szakad, de azért a túlsó lejtő is járható egyszerűbb járművekkel. Alig 7 kilom. már a *Kis-Dimbovica* = *Dimboviciora* hídjához (Podu-Dimbovitici) érkeve a »Cetate Namtuluj« (Németek vára) nevű várom elnevezésével is jelzi *Törösvár* külső kapuja helyét. A német lovagrend nagymesteréről *Dietrichsteinnak* nevezett Törösvárral egyidejűleg 1211-ben épülhetett ez is a *Kis-Dimbovica* mellől a magyar határszélhez vezető utolsó hágó alá.

Egy rövid kaptatóval érjük el az alig 4 kilom. odább délnyugatra a *Dimbovica* mellé eső *Rucaru* Románia első helységét. Idáig tehát Törösvártól alig tart 20 kilométert, úgy hogy félnap alatt gyalog- és lovasember is megjárhatja s még tél idején is beérkezhetnek napvilágnál az utazók. *Rucarutól* völgymentén ismét 4 kilom. *Dragoslovét*, havasi falut érjük, hol a *Dimboviacát* elhagyva, a hegyelen át *Nemoestire*, s abból a mi határszélünkötől alig 25 kilométernyire a Fogarasi havasokból délre lejtő *Riu-Tirgulice* mellett *Campulung*, romániai jelentékeny városba érkezőnk. *Campulungtól* vissza a határig tehát körülbelül akkora a távolság, mint onnan a rozsnyói *Erdenburgig*, vagyis a két távolság együtt 50 kilométerre kerekíthető ki. Ennyit egy nyári nap alatt lovas őrzőjárat könnyen megtehet; de mert a téli zord időszakra is tekintettel kelle lenniök, ott, hol a vízválasztóra kapaszkodás kezdődik, vagyis a *Podu-Dimboviciacél*, illetőleg a *Németek váránál*, sőt az északi lejtő *Törösvár* felé is egy-egy, még kellően ki nem derített középső őrállomást kell feltételeznünk.

Egyébként *Campulung* eme kapcsolatát Dacia északi, a Kárpátokon túli vidékeivel a római időkből kétségbevonhatatlan archaeologiai leletekkel is képesek vagyunk igazolni.

át a lejtési viszonyok még az ó-kor primitív útronszere mellett is lehetővé teheték a tengelyen való közlekedést. S mert amúgy is ez a rövidebb és egyenesebb irány, mi természetesebb, minthogy ősidőktől errefelé terelődött a romániai Alföld középtájainak világforgalma.

Maga a rozsnyói táborhely is nyílt egyenesen a *Törcsvári hágó* felé irányultan épült. Egy maig használt mezei út vonúl innen, a 614 m. magassági ponttul szolgáló *Erdenburgtól* a *Borera* vize jobb partján dél felé, a rozsnyói méhesek mellett az ó-toháni útig. Onnan a *Barca* völgye nyugat felé hajlik *Ó-Tohán* és *Zernyest* felé; kevéssel fennebb a *Törcsvár* pataka is beszakad. A szóban forgó régi út a táborhelyen át az *Új-Tohánról* *Ó-Tohán* felé vezető út elágazásig, vagyis a szohodoli nyíres széleig délre vezető régi út *Új-Tohán* előtt a jelenlegi úttal azonosútan *Törcsvár* víz közelében vonúl alig észrevehető emelkedéssel a törcsvári fűrészmalomok előtt, a messzire ellátzó sziklavár alá, hol a határsorompóról *Kapunak* (*Porta*) nevezett falurészből északról lejtő *Porta pataka* szakad a *Törcsvár* vizébe, mely utóbbinak főágát azonban *Vale-Urmulujnak* nevezik, innen felül *Törcsvárt* a magasban mellőzve, alatta a kapuszerű völgyssoroson folytatjuk utunkat Alsó-Törcsváron, helyi néven *Alsó-Mojsezen* a vámhivatal épületei előtt tovább. Az út alig észrevehető emelkedéssel éri el az alsómojsesi gör. kel. templom közelében kezdődő hágónál a 800 métert. Az emelkedés azonban rohamosabb s nemsokára 989 m. hegyfokra hatolunk s Alsó-Mojses felső házcsoportjánál a *Dealu-Urmuluj* 1019 m. Odább Felső-Törcsvár 1240 m. kezdődik s az országhatáron (La cruce) 1300 m. átlépjük. Az innen alig 25 kilométernyire északra eső rozsnyói *Erdenburgtól* 614 méter, tehát kerek számban 700 méter emelkedés fogad a *Duna-Olt* vízválasztójáig.

Maga a törcsvári vár oda épült, hol a *Simon* nevű havasi házcsoporttól lezuhogó hasonló nevű hegyi víz a *Törcsvár* patak főágával, a *Vale-Urmulujjal* egyesül. A *Simon* pataka mentét követve dél felé a *Dealu-Flesión* át *Guzán* nevű határszéli pénzügyőri állomás érintésével a *Jalomniczához* lovagolhatunk. A *Bucsecs* látogatók arrafelé szoktak a határszélen fellátogatni a *Pojana-Zapulujtól*, vagy a *Vurvu-Batrinán*

(2167 m.) lekerülnek a *Strungu* nevű román vámkirendeltséghez (1905 m.) s onnan a *Jalomnica* barlangjához (*Skit la Jalomnica*). Ott a gör. kel. barátok (kalugyerek) barlanglakában megpihenve, kapaszkodnak fel aztán hajnalhasadtával a *Bucsecs-Omu* (emberforma) sziklájára (2508 m.). A *Jalomnica* barlangjától délkeletre jó hegyi ösvény kanyarog lefelé a *Jalomnica* és *Prahova* közti havasnyúlványokon.

A kitünő útnak határszélünkkel vége szakad, de azért a túlsó lejtő is járható egyszerűbb járművekkel. Alig 7 kilom. már a *Kis-Dimbovica* = *Dimboviciora* hídjához (Podu-Dimbovici) érkezte a »Cetate Numtuluj» (Németek vára) nevű várróm elnevezésével is jelzi *Törcsvár* külső kapuja helyét. A német lovagrend nagymesteréről *Dietrichsteinnak* nevezett Törcsvárral egyidejűleg 1211-ben épülhetett ez is a *Kis-Dimbovica* mellől a magyar határszélhez vezető utolsó hágó alá.

Egy rövid kaptatóval érjük el az alig 4 kilom. odább délnyugatra a *Dimbovica* mellé eső *Rucaru* Románia első helységét. Idáig tehát Törcsvártól alig tart 20 kilométert, úgy hogy félnap alatt gyalog- és lovasember is megjárhatja s még tél idején is beérkezhetnek napvilágnál az utazók. *Rucarutól* völgymentén ismét 4 kilom. *Dragoslovét*, havasi falut érjük, hol a *Dimbovicát* elhagyva, a hegyélen át *Nemoestire*, s abból a mi határszélünkötől alig 25 kilométernyire a *Fogarasi* havasokból délre lejtő *Riu-Tirgulice* mellett *Campulung*, romániai jelentékeny városba érkeziünk. *Campulungtól* vissza a határig tehát körülbelül akkora a távolság, mint onnan a rozsnyói *Erdenburgig*, vagyis a két távolság együtt 50 kilométerre kerekíthető ki. Ennyit egy nyári nap alatt lovas őrzőjárat könnyen megtehet; de mert a téli zord időszakra is tekintettel kelle lenniök, ott, hol a vízválasztóra kapaszkodás kezdődik, vagyis a *Podu-Dimbovicinél*, illetőleg a *Németek váránál*, sőt az északi lejtő *Törcsvár* felé is egy-egy, még kellően ki nem derített középső őrállomást kell feltételezniük.

Egyébként *Campulung* eme kapcsolatát Dacia északi, a Kárpátokon túli vidékeivel a római időkbeli kétségbevonhatatlan archaologiai leletekkel is képesek vagyunk igazolni.

1890-ben ugyanis *Tocilescu György* bucaresti egyetemi tanár szerencsésen felfedezte ott a rozsnyói Erdenburg párjával megépített római castrumot is.

Sőt az a határszéli útvonal is, melynek maradványait a rozsnyói *Erdenburgtól* délre a Barcza jobbpartján, a *Táborhelyen*, Új-Tohán felé megjelöltem, s melynek folytatásául tekinthetjük a Töresvári szoros átjáróját egész *Campulungig*, szintén római alkotást képezhetett s egykor a Brassó-Fogarasi havasok rengetegei között a római uralom és civilizáció lüktető úteréül szolgálhatott. Campolungnak a románság által »*Sidova*«-nak *Zidovának* nevezett római castrumát ebből az egyenes összeköttetésből kitetszőleg is a rozsnyói Erdenburg elővédjeül építhették annak idején Dacia hadvédnökei. A »*Sidova*«, »*Zidova*« elnevezés pedig itt is azonos eredetű az erdélyszerte gyakran ismétlődő *Zidovinnal*, a nélkül azonban, hogy a zsidósággal bármilyen kapcsolatba hozhatnók, mert tisztán és kizárólag a román zidutól, mely épületromokat, egykori alapfalakat jelent, nyerhette származását. Ide utal a Peutinger-tábla Berzoviája, Traianus naplótöredékének Berzobisa helyén mai napság keletkezett *Zsidovin*, *Zidovin* község neve Krassó-Szörényben; a hunyadmegyei Kitidnél, a torda-aranyosmegyei Felvincznél ismeretes *Zsidovin*, *Zsidovár*, valamint a zalatnai »*Zsidovár*«, »*Zsidóhegy*«-féle elnevezésekkel együtt.

S hogy *Campolungnál* nem pusztán feltevésre alapítjuk következtetésünket, azt a *Tocilescu*¹⁾ által napfényre hozott tégl- és edénybéllyegek, a falmaradványok egyéb, szintén jellegzetes részleteitől eltekintve, egymagukban is minden kétségen felül helyezik.

A *Tocilescu* által megmentett bélyeges téglák egyikén nyolcz sornyi kézi karczollattal találkozunk, melyeket egykor a táborhely őrségének tagjai munka közben egymással versenyezve amolyan szepirási gyakorlatféleként örökíthettek meg. Ez érdekes íráspróba a következő:

¹⁾ *G. Tocilescu*: Archaeologisch epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn. 1891. XIV. Heft 1—15. lapján. IX. 30, 31, 32. számok alatt közölt bélyegek.

GORGIVS
M QIIZAS
PBI
CINDV
5. CANDIDV
CASTR
INI
XVI

A második (31) hiányos bélyegtöredék a következő:

XMI XVI · VA
V
E · C
IvII

Egy áldozati edény fülén eme görög bélyeg olvasható (32):

HPΩNOΣ [= *Ηγορος*].

Mindez kevés világot deríthet ugyan a campulungi római táborhely névére, őrsapataira s valószínűleg itt is a középkori építkezések s főleg a templomok alapfalaiban értékesítették annak idején a rómaiak szilárdabb köemlékeit, faragványait és feliratait. És Campolung sokkal régibb és terjedelmesebb város annál, hogy érintetlen maradványokra sok kilátásunk lehessen még! De ez a kevés is eléggé meg nem becsülhető adalék ahhoz a tételünkhöz, hogy a rozsnyói Erdenburg a havási átkelés biztosítására szántan nem egymagában bírálendő el, hanem azon vársorozattal kapcsolatosan, melylyel Dacia szervezésekor a katonai vezénylet jónak láttá a Dacia területébe ékelődött határszéli havasokat a szó szoros értelmében körülzárni. S ha ez így van, a minthogy másnak a konfigurációból ítélve sem igen lehetett másként, akkor *Campolung* »*Sidova*« táborhelyének nem déli kapcsolatai, hanem a *Verestoronyi szoros* felé kimutatható összeköttetései jöhetnek úgy közép *Dacia* biztonsági rendszerének, mint a rozsnyói »*Erdenburg*« katonai és politikai rendeltetésének elbírálásánál első sorban számításba. Lássuk azért ez irányban, mivel öregbíthetjük Dacia hadi történetét és a rozsnyói castrumhoz fűződő örvidék további lánczolatát?

7. A Törcsvári szorosról, illetőleg Campulungtól a Verestoronnyi szorosig a Fogarasi havasokkal párhuzamosan haladó római összeköttetés.

Campulungtól a Verestoronnyi szoros felé a régi fejedelmi székhelyen, *Curtea de Argison* át jelölik meg a terepviszonyok a rómaiak által használható útírányt. A *Kárpátok* ágazatai *Campulung* alatt hirtelen elhanyagolhatók s hegynyúlványokon át nem éppen nagy nehézséggel harántolhatjuk a gyorsvizű patakok völgyeléseit. Így a *Tirgu* völgyéből nyugatra kanyarodva *Godeni*-nél a *Bughea* vizét, majd a *Riusorát* s a fogarasi *Urla* havasból (Saskő) eredő *Domna* patakát *Stanesco*-nél harántolva, alig egy közbeeső jelentéktelen völgy harántolásával *Curtea de Argis*hoz érkezünk a Fogarasi havasokból (a 2510 m. *Vunetaréből*) eredő *Arges* vize mellett.

Hogy az *Arges* szilaj folyásával s a fogarasi Kárpátok szirtfala alá vezető völgy fejlődésével mily régi időben felkötötte az aldunai és pontus-melléki görög gyarmatosok figyelmét is, s hogy épen ebből következethetőleg az *Olténicánál Silistra* és *Ruscuk* közt az Al-Dunával egyesülő *Argis*t a Balkán felől a Krisztus születését megelőző évezredben már a Közép-Balkán felől a Verestoronnyi szoros felé törekvő világforgalom irányítójának tekintették, azt *Herodotos*¹⁾ által a skythák földjéről az *Istrosba* vezetett öt folyó magyarázatában²⁾ volt szerencsém már kifejteni. Maga az *Arges* elnevezés is a *Herodotosnál* megörökített *Ordessos* (*Ὀρδῆσσος*) egyszerű módosulása. Földrajzi fontosságát tanúsítja az is, hogy a vele egyesülő *Dumbovica* vizét, mely a Törcsvári szorosban ered, háttérbe tudta szorítani s a *Duna* mellékén csak ő vált ismeretessé.

A rómaiak építkezéséről ugyan biztos tudomással nem rendelkezünk idáig *Arges* mellől, de *Curtea de Argis* »*Udvar*« elnevezése minden valószínűség szerint római táborhelyről

¹⁾ Herodotos IV. 48.

²⁾ *Téglás Gábor*: Herodotos Daciára vonatkozó földrajzi adalékainak kritikai méltatása. Értekezések a történettudomány köréből. II. osztály, XVIII. kötet, 1. sz. 1899. 38. lapján.

származhatott, miként azt *Szekely-Udvarhely* elnevezésében, belső Daciában kimutatnom sikerült.

A havasalföldi hospodárok várkastélyánál kínálkozik legtöbb valószínűség az egykori castrum megállapíthatására. Addig is, míg erre több alkalommal rendelkező romániai szaktársaink döntő eredményhez segíthetnének, részemről bizvást kimondhatok annyit, hogy a Törcsvári szorosról a Verestoronny felé itt vázlatosan bemutatott transversalis útvonal igen fontos csomópontját képezheté *Curtea de Argis*, s már az ő-korban szerepet játszhattak az innen északra vezető havasi ösvények is Havaselve népmozgalmaiban. A főútvonal a legközelebbi útírányt követve *Rimnik*-nél érte legközelebb az *Olt*ot. Valamivel fennebb *Kalimanesti*hez is irányult egy elágazás, mert az *Olt* szűk völgyén *Rimnik*től, vagyis a *Pentinger-tábla*¹⁾ *Pons-Aluti* állomásától a Verestoronnyi szorosban egész sor katonai táborhelyet építettek a rómaiak. Így *Rimnik*től felfelé XIII római mérőföldnyire következett *Burridava*; s az onnan XII milliarera felvett *Castra-Traiana* s VIII milliareval szereplő *Arutela* még mind a m. határszélünkön kívül, a jelenlegi romániai területen védtek az erdős hegyek közé vándorló szoros. A rómaiaknak nagyon is érdekükben állhatott tehát, hogy *Arges* felől ne csupán a külső, vagyis a *Duna* felé eső állomásokhoz és táborhelyekhez, hanem Dacia belterületeihez közelítőleg is rövidebb kapcsolatot nyerhessenek.

Ezt a katonai célt is biztosítani tudták egy *Argis*ből északnyugatra, egészen a mi határszélünkkel szomszédos *Chineni*ig kimutatható hegyi úttal, mely a *Topolog* völgyét *Salatrucu maré*-nél átszelve, onnan az 1024 *Munte Klokoritza* horpadásán *Pojanora* lejtett. *Pojan*itól *Prip*or felé északnak fordul az út és *Spinu*tól, valamint *Titestu*től nyugatra, völgy mentén, oldalkapcsolattal rendelkezett a *Rakovica-Copaceni* közt alig 8 kilom. távolságban látható hatalmas *Olt*-völgyi castrumhoz. Innen a *humberti* magaslaton *Visoaria* érkeve, onnan *Gausanin* át nyugatra az *Olt*nak irányuló víz völgyét követte *Giblesti*ig, honnan a hegyoldalon *Chineni*ig északra

¹⁾ *Dr. Konrad Miller*: Weltkarte des Castorius genant die Pentingerische Tafel. Ravensburg. Verlag von Otto Miller, 1888.

már alig 5 kilométer a távolság. *Chinenitől* szintén néhány kilométer a *Riu-Vajvoduluj* betorkolásánál kezdődő magyar határig, melytől alig 8 kilométernyire *Boicza* helysége már széttárulnak a határhavasok. Az *Olt* kevéssel fennebb, a Szeben vizével találkozva, kanyarodik Poresésdtől délre s ezen ponttal tehát a római út is kétfelé ágazott, u. m. északnyugatra *Vizakna*, *Cedonia* és *Acidava* állomásaival egyenesen *Apulumhoz* (Gyulafehérvár) csatlakozott.

A Verestoronnyi szoros szereplését már Dacia meghódítása idejéből is felirati adatok örökítik meg; de mindegyre ez alkalommal kiterjeszkedni nem lévén időszerű, egyszerűen annak felemlítésével kell beérnünk, hogy *Argistól Rinnik* felé a *Topolog* völgyén át a jelenlegi útvonal irányában feltételezhetjük a legközvetlenebb kapcsolatot.

S ha most *Campulung* felé visszamérjük a Fogarasi havasok déli lejtőit harántoló útvonalat, arra az eredményre jutunk, hogy alig választja el 70 kilométer távolság a Törösvári szoros elővárát, *Campulung* »*Sidova*«-ját *Rinniktől*, a *Verestoronnyi szoros* déli kapujától. Csak hogy irányában *Apulumra* (Gyulafehérvár) és keletre az *Olt* partján *Kis-Sink* táborhely érintésével *Hévizre*, honnan a persányi hegylánczon át a rozsnyói *Erdenburg castrumához* folytatódott tovább. Íme, önkénytelenül kiindulási pontunkra kerekedtünk vissza s ezzel önmagától kiderül az is, hogy a rozsnyói castrum saját szűkebb helyi rendeltetésén felül egyik elsőrendű tagját képezé annak a *vársorozatnak* is, melylyel Dacia urai a Fogarasi havasoknak a hó régióig terjedő szirtes lénczolatát körülzárva, maguknak a közlekedést és kormányzást e hozzáférhetetlen rengetegek alján északon és délen biztosítani igyekeztek.

S. A rozsnyói és szomszédos táborhelyek keletkezési kora és helyőrsége.

Mindezek után arra a kérdésre tartozunk még felelettel: mely időkből származhatnak Daciának a rozsnyói *Erdenburg*-gal együtt tartozó védvárai s minő helyőrség szolgálhatott azokban?

A rozsnyói castrumnál szorgos fáradozásaink daczára sem dicselkedhetünk felirati útbaigazítással, vagy bár bélyeges téglaféleséggel. A romániai oldalon vele szomszédos *Campulung* bélyegei sem adnak erre nézve útbaigazítást. Szerencsésebbek vagyunk az *Olt* völgy örvonalánál, hol *Héviz* az *A(la) I. A* (sturum) vagy *Al(a) AS(turum)* bélyegeit szolgáltatta, és pedig ilyen változatban is: *SAJA*¹⁾. Majd a *COH(ores) III C(ommagenorum)* téglabélyegei épen Dacia hódítási korának adattárából maradtak még ránk.²⁾

Az *Ala I. Austurum Kr. u. 99*-ben, tehát az első dáki háború mozgósítási parancsa előtt *Moesia inferior* helyőrségéhez tartozott Dacia leigázásában tevékenyen közreműködött s *praefectura*³⁾ kitüntetésben részesült. *T. Priferinius Paetus Memmius Apollinaris praef(ectus) alae I. Asturum donis donatus expeditione) Daciae ab imp(erator) Traiano hasta pura vexilo corona murali. Ariminiumban*⁴⁾ egy áldozatot mutató *dec(urio) alae I. Asturum*, több mint *praepositus numeri equitum elector(um) ex Illyrico* szerepel Daciában is. 'A *COH III BRIT = Cohors III Britannica*, vagy *Brittonum* bélyegei⁵⁾ a *Turna-Severin* és *Cladova* közt *Traianus* által megépített Duna-híd oszlopaiban mutatkoznak. Ezen téglabélyeg Hévizen kívül épen a szomszédos *Kis-Sinkről* váltak volt *Goos Károly*⁶⁾ útján ismeretessé. A Verestoronyi szoro-

¹⁾ *M. Achnor*: Mittheilungen der k. k. Central Commission etc. 1850. p. 154 tévesen *SAGAN*nak olvasta e második változatot, mely szinte *A(la) AS(turum)* jelent.

²⁾ *Müller Frigyes* a hévizi tábor katonai hiwatásáról talpraesett fejtegetéseket közölte »*Römerspuren im Osten-Siebenbürgen*« című értekezésében. Mittheilungen der k. k. Central Commission 1859.

³⁾ *Corpus Inscript. Latin. IX. 4753. Ravából. L. Gruterus János*: Inscriptiones antiquae totius orbis Romani, in Corpus absolutiss. redactae. Cum indicibus XXV. ingenio ac cura auspiciis *Jos. Scaligeri* ac *M. Velseri*. Accedunt notae *Tyrani* *Ciceronis I.* ac *Senecae Heidelberg, 1693* ex officina *Comme liniana 1028. 6.*

⁴⁾ *Dessau Ariminumból 2739.*

⁵⁾ *Ephemeris epigraphica V. 178.*

⁶⁾ *Carl Goos*: Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens. Archiv des Vereins für Siebenbürgischen Landeskunde. Hermannstadt. Neue Folge. XIII. 1876. Zu *Corpus Inscriptionum Latinorum III. Dacia*. Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich. I. köt. 1877.

son kívül Alsó-Daciában már az Óltiak a Dunával egyesülése közelében, *Korabiánál*¹⁾ mutatkoznak még ilyen bélyegek, melyek mind az első szervezkedés időszakát képviselik.

Egy praefectus Coh III commangenorum emlékezetét is bírjuk a Hévizről a szomszédos Hidegkút község görög keleti templomába került s ott most is látható feliraton.

Arra is biztos felirati újjmutatással rendelkezünk, hogy legalább Hadrianus korától kezdve a Legio XIII Gemina egyik szakasza tartotta Hévizen a helyőrséget. Az igazoló felirattöredék jelenleg a nagyszebeni Bruckenthal múzeumban olvasható:

Imperatoris Caesari divi Traiani Par(thic(i) fil(io) divi Nervae nepoti Traiano Hadriano Aug(usto) pontif(ici) m(aximo)
 leg XIII Gemine Sub Tih(erio) Cl(audio)
 G Antoniu (can(o).²⁾

Ez az időrendileg is becses adat kétségtelenné teszi, hogy mindjárt Traianus korában utat nyitottak maguknak a rómaiak egészen a keleti határszélig.

Egy általam gyűjtött, de határozottan még nem értelmezhető bélyeg egészíti ki még Héviz adattárát:

X N

9. A Türesvári szoros világforgalmi jelentőségének főbb adatai.

Hogy Dacia határszéli forgalmában a Türesvári és Verestoronyi szorosok mennyire irányadó szerepet játszottak, azt

¹⁾ Ephemeris epigraphica II. 469 ex Corp. Inscript. Latin. III. Supplementum 8074. 12a.

²⁾ Friedrich Müller: Römerspuren im Osten-Siebenbürgen. Mittheilungen der k. k. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Wien. IV. 1859. V. 5. Corp. Inscript. Latin. III. 955.

³⁾ Corp. Inscript. Latin. III. notae 953. Lásd Neugebauer: Dacien p. 276. Aekner: Mittheilungen der k. k. Central Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale 1850. Dezennial Anzeihnung der archaeologischen Funde in Siebenbürgen der Jahren 1845—1888.

⁴⁾ Téglás Gábor: Adalékok Dacia felirattárához. Erdélyi múzeum-egylet. 1888. V. évf.

már *Herodotos* földrajzi vonatkozásaival igyekeztem volt beigazolni. Az *Araros* vagy *Ararova* épen a Buceacs mögöl a rozsnjó castrummal szintén összeköttetésben álló Tömösi hágó *Prahovája*, mely a keleti világforgalmat közvetíti napjainkban is. Ez a *Jalomnica* társfolyója, melyhez a *Rozsnjóról* átvezető havasi ösvényeket fennebb szintén kimutattuk.

Herodotos *Ordessosa* a Türesvári szoroshól délre induló Dimbovica ikerfolyójaként irányította az ókori népek érintkezését, s ilyenformán a Duna mellől a Türesvári és a Verestoronyi szorosok mindenikéhez útmutatóul szolgálhatott már jóval a rómaiak térfoglalása előtt.

S a rozsnjó Erdenburg védkörébe eső Türesvári szoros a Temesi hágóval együtt a Buceacs szírtjeiről szétsugárzó vizek s különösen a Duna deltáihoz hajló *Prahova-Jalomnicával*, *Herodotos Ararovájával* a *Pontus euáinus* partvidékein mindjárt a Krisztus születése előtti évezred kezdetétől felvirágozott görög városok érdekkörét is közelről érintették. S miután a rómaiak már Kr. e. 55-ben kiterjesztették uralmukat a Duna deltavidékére s a mai *Constantzánál* a Kr. e. VII. századtól a *miletóiak* kereskedelmi góczpontjaként szerepelt *Istropolisból*, a *Hypanis (Bug)* torkolatától, a mai *Olessa* közelében nagy hírre jutott *Olbiáig (Olbiopolis)* a skytha törzsekkel virágozott kereskedelmet is magukhoz ragadták, már az occupatio előtti időkben összeköttetésbe léphettek a brassói és szebeni havasok felé a dákokkal is. Hisz ha egyébtől eltekintünk is, Dacia arany-, vastermékei hálás tárgyal szolgálhattak erre az összeköttetésre!

Dacia meghódítása tehát már százados érdekhálózatot szilárdított meg az Al-Duna felé s a Dunapart nagy katonai és kereskedelmi experiumai valóságos védőövíül használhatták a barbárság ellenében az új tartományt. Így a Verestoronyi szoros útvonala *Celeinél*, *Colonia Malvensisnél*, a túlparti *Oescussal* kapcsolódott Alsó-Moesiához. Az Argis Dimbovica torkolatával szemben a Verestoronyi Türesvári szoros, vagyis *Arges* és *Campulung* castrumai Tutrakánnál *Transmariscara* s valamivel fennebb Silistránál *Durostorummal*, a *Legio I. Adatrix* törzskari várával kapcsolódott. Végre már a Duna nagy térdhajlásában, a *Hierasus = Gerasus* vizének, vagyis a

mai *Szerethnek* a *Dauába* ömlésénél, a mai *Gertina*, Gergina helyén *Ptolemaeus Dinaogetia*,¹⁾ mint Alsó-Moesia végvára eshetett az itt szóba kerülhető érdekkörbe.

A Töresvári szoros ezen jelekből kitetszőleg szinte fontosabb közforgalmi jelentőséggel bírhatott a rómaiak idejében a szomszédos és napjainkban a nemzetközi forgalmat első sorban közvetítő Temesi szorosnál is. A Verestoronyi szorossal majdnem egyenértékűnek tekinthették akkoriban, sőt ezt a fontosságot a középkorban is megőrizte egészen a legújabb időkig. Az Árpádok idejében is itt vonultak a Balkán felől be és ki, s a kün-bessenyo támadásoknak is annyira kedvezett, hogy miután a szász telepesek nem adtak elég biztosítékot, *II. Endre* a Barcaságra telepített német lovagrend 1211-ben várai közé számította Töresvárt is, melynek német neve Dietrich nagymester után vált Dietrichsteinná.

Nagy Lajos 1377-ben köfállal véteti körül Töresvárt s Fejérmegye területéből kiszakítva, Hétfalu, Krizba, Apáca várjobbágyságát rendeli határőrizetre. *II. Ulászló* 1498-ban 10 évre Brassó városának zálogosította el 3000 frtért. A 25 évre emelt zálogidővel a zálogösszeg is 6300 frtra emelkedett. A keleti kereskedelem átkelő állomásiául szolgáló Brassó nagy súlyt helyez a Töresvári szoros birhatására, s már *Mátyás* király idejében kihasznabérésítette a töresvári harminczadot, s ott béke idején egy porkoláb felügyelete alatt 10 darabantból álló őrséget tartottak. A XVI. század első felében 477, a második felében 3000 frt mérsékelt haszonbért fizetett a város. Az 1617. évben azonban csak 2000 frt lett a haszonbér, melyet 1639-ben *I. Rákóczy György* 10.500 forintra emelt. A fizetést készpénzen kívül harminczadban kapott finom prémek, fűszer, déligyümölcsárúk, ruhaszövetek (mint brüggei, hollandiai és zwiekaui posztó, damaszt, bíbor, selyemszövetek stb.) alakjában teljesíték. Fejérvárról, az akkori fejedelmi székvárosból a havasalföldi vajdák székhelyére, Tergovistbe, s a postára a fő-út itt haladt át s a város futárjai, kalauzai állandóan úton voltak, mert a fejedelmek postáját is a város itt közvetítő ki- és befelé egyaránt. A török udvar követel is

itt vonultak többnyire be és a város népes küldöttséggel fogadta azokat a határon s napokig vendégéül pihentette falai között.¹⁾

A fejedelmi követségeket lovakkal, útravalóval felszerelve, a havasalföldi viszonyokkal ismerős senatorok egyike gyakran *Tergovistig*, sőt *Konstantinápolyig* a város költségén elkísérte. Olyan karban vala az átjáró, hogy *I. Rákóczy György* diszebédeire rendesen a brassói főbíró útján szerezte be a dunai halakat, s utasításai szerint jó hatlovas szekerekkel szállíttatá azokat a Töresvári szoroson be egész Fejérvárig a városi tanács. 1650-ben *II. Rákóczy György* azzal a kötelezettséggel engedi át *Töresvár* várát tartozékaival *Brassónak*, »hogy a várban állandóan magyar várnagyot kötelek tartani.« A *Fogarás* megyébe kebelezt *Töresvár* ezen a jogon képezi mind e mai napig Brassó város tulajdonát s festői fekvése a távol vidékre áttekintést nyújtó sziklafokról állandó vonzerőt gyakorol nemcsak a közel vidékre s a mult idők kutatóira, hanem a messzi földről Brassóba sereglő turistákra s feleg a romániai látogatókra.

Zárszó.

Azt hiszem, nem vala egészen kárbavesztett fáradság a rozsnyói Erdenburg származásának és rendeltetésének felderítése s a mondottakból kellően kidomborodik az az elsőrangú rendeltetés, melyet a rozsnyói Erdenburg nevű római castrum tervezői és építői a Töresvári szoros geographiai helyzetének biztos ismerete alapján ezen táborhelynek szántak vala.

Kiváló öröömre szolgál, hogy épen az én osztályrészembe juttatá a sors kedvezése ezen, az erdélyi régészektől kevés figyelemre méltatott vidéken a rómaiak hadi szervezetének eme nagyfontosságú tagjának meghatározásával öregbíthetnem Dacia hadi szervezetének amúgvís felettébb hézagos történetét. S a

¹⁾ Ptolemaeus Geographiae enarrationes libri octo Venetio, 1597, IV.

¹⁾ Dr. *Mika Sándor*, *Weiss Mihály*: Magyar Történeti Életrajzok 1893. 36—40. lapján és a városi levéltárnak Stathausrechnunggen, valamint Törzburger Castellamt Verrechnunggenjél.

midőn tanulmányommal némileg új világot deríthetünk a déli Kárpátoknak eddig alig is feltételezett daciai szereplésére is, *Erdenburg* rejtélyének megfejtésével tán sikerült érvényt szerezniünk ama további tételünknek is, hogy a napjainkban áthághatatlan országhatárt képező Brassói havasok horpadásain, völgyoszorosain át füződött együvé ezen sajátosan alakult s állandó emberi tartózkodásra alkalmatlan rengetegekből széttagolódott az időbeli *Dacia*. S miután fejtegetéseim során meggyőződésem egész erejével igyekeztem eme tétellem igazságát megállapítani s hitem és felfogásom szerint a Töresvári szoros déli kijáróján túl a Verestoronyi szorosig terjedő stratégiai érdekek láncolatába is kellő bepillantást nyújtanom, azt hiszem, sikerült tanulmányommal beigazolnom annak szükségességét is, hogy a megkezdett irányban tovább nyomozgatva, a szomszédos területeken is megkísértsük a római uralom bizonyítékainak és czélzatainak hasonló módon leendő felderítését. Részemről, a mi csekély erőmtől, felelősségteljes állásom korlátai között telik, kész örömezt megteendem továbbra is e fáradságos és időrabló tanulmányok sikerésítésére, mert erősen érzem és vallom, hogy minél tovább haladunk a határszéli Kárpátok őstörténelmi ismertetésében, annál szélesebb és biztosabb alapot nyerünk a népvándorláskor, sőt az arpádházi királyok korabeli népmozgalmak és politikai hullámzások megértésére is. Hisz az eddigi jelekből következtethetőleg a középkornak még kellően ki sem derített érdekkapcsolatai és összeütközései ezeken, a természetből oly nehezen megközelíthető erdős tájakon legtöbbször ősi mintákra, a nemzedékek hosszú sora által kitaposott nyomokon indultak, s épen azért, az itt oly gyorsan váltakozó történeti jelenségeket sem kellően követni, sem magyarázni nem igen lehetséges, valamíg a római uralomnak eme függő kérdéseit valamennyire kihüvelyezniünk és nagyobb világításba juttatnunk nem sikerült!

A rendelkezésünkre álló, felettébb gyér és hézagos adatok egységre juttatása és rendezése azonban a helyi érdekeltég nagyobb fokú közreműködésétől és rokonszenvétől függ első sorban s azért a mélyen tisztelt Akadémia további támogatását kérve, egyúttal legyen szabad a határszéli törvényhatósági közegek és értelmiség szíves jóindulatát is remélnem, mert

azok a nép ajkán elmosódó hagyományok, s itt-ott figyelembe is alig részesülő régiségleletek megmentésével s rendelkezésünkre bocsátásával, a helyi elnevezésekben fel-felvillanó ethnographiai és geographiai vonatkozások összegyűjtésével s figyelmünkbe ajánlásával sok sikertelen fáradságtól és költségtől menthetik meg a magamfajtajú bűvárt s országos jelentőségű történelmi és archaeologiai problémák megfejtését egyengetik és siettetik legfőbb előnyére első sorban is az érintett vidékek őskori történetjének és archaeológiájának. Csakis ilyen összműködésben bízva, folytathatjuk a szép sikerrel kecsegtető munkát, melynek másfélévtizedes előzményeiről volt szerencsém a m. tud. Akadémiának a fennebbiekben beszámolni!

TARTALOM.

	Oldal
1. A rozsnyói táborhely felfedeztetésének előzményei	3
2. A rozsnyói »Erdenburg« mint római castrum, 1 alaprajzzal	12
3. A rozsnyói castrum katonai rendeltetése Dacia belterületei s különösen az Olt vidéke felé	15
4. A rozsnyói castrumtól a Buceces környékén a Tömösi szorosig (Predeal), illetőleg a Prahova völgyére átvezető fontosabb hegyi utak	18
5. A rozsnyói táborhely védelmi szerepe a Barcza völgye, illetőleg a Királykő irányában	21
6. A rozsnyói táborhely viszonya a Töresvári szoroshoz s annak romániai állomásához Rucarához, illetőleg Campolunghoz	23
7. A Töresvári szorostól, illetőleg Campolungtól a Verestoronyi szorosig s Fogarasi havasokkal párhuzamosan haladó római összeköttetés	28
8. A rozsnyói és szomszédos táborhelyek keletkezési kora és helyőrsége	30
9. A Töresvári szoros világforgalmi jelentőségének főbb adatai	32
Zárszó	35